

**МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО**

КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ВСТУП ДО ФІЛОЛОГІЇ

Навчальний посібник

МЕЛІТОПОЛЬ – 2019

УДК 811.161.2:378.016(075.8)

ББК 81.4 Укр я 73

Є 74

Вступ до філології : Навчальний посібник. Укладачі: Єрмоленко С. І., Сіроштан Т. В., Митяй З. О. Мелітополь, 2019. 94 с.

У навчальному посібнику подано матеріали до студіювання класичних праць з методики навчання української мови і літератури, лінгводидактики, психології, педагогіки для майбутніх учителів української мови і літератури, які спрямовують роботу студентів філологічних факультетів на здобуття педагогічних та лінгвістичних знань, набуття професійних умінь і навичок, які є обов'язковими для майбутньої професії. До кожного змістового модуля сформована лінгводидактична мета, підібрані рекомендації щодо вивчення фактичного матеріалу з української мови і літератури, підготовлені завдання для контролю знань та вмінь студентів щодо підготовки майбутніх філологів, завдання для *самостійної роботи*; особливу увагу автори надають лекційному матеріалові, який відсутній у періодиці.

Рецензенти:

Рецензенти:

П. І. Білоусенко, доктор філологічних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту української мови НАН України;

О.В. Даниліна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та культури факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету;

С.М. Дубяга, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри початкової освіти Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.

Рекомендовано навчально-методичною комісією філологічного факультету МДПУ імені Богдана Хмельницького. Протокол № 10 від 05.06.2019 р.

© Єрмоленко С. І.

© Сіроштан Т. В.

© Митяй З. О.

ЗМІСТ

Передмова.....	
I. Лекційний курс.....	7
II. Практичні заняття.....	29
III. Самостійна робота.....	57
ПИТАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ.....	60
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	92

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Мета і завдання навчальної дисципліни «Вступ до філології» полягає у формуванні загального уявлення про структуру, зміст, характер і специфіку майбутньої професійної діяльності студентів філологічного факультету; у показі загальноосвітньої школи як галузі майбутньої професійної діяльності вчителів української мови і літератури; в ознайомленні зі змістом та основними формами навчання у вищому педагогічному закладі освіти, видами і формами перевірки й оцінки знань, умінь та навичок студентів філологічного факультету; у розкритті місця педагогічної, мовної та діалектологічної практик студентів філологічного факультету в їхній професійній підготовці, шляхів формування культури педагогічного спілкування; в уявленні про раціональні форми самовиховання; у формуванні основ педагогічної майстерності; в ознайомленні майбутніх учителів української мови та літератури з системою освіти в Україні, принципами її побудови; у формуванні особистості майбутнього вчителя української мови і літератури; у розвитку його культури, ерудиції.

Предмет навчальної дисципліни передбачає: уміння формулювати й аналізувати зміст та основні форми навчання з точки зору вчителів української мови і літератури у вищому педагогічному закладі освіти.

Зміст дисципліни реалізується в процесі вивчення розділів:

- 1) Знайомство зі спеціальністю 6.020303 Філологія. Українська мова і література;
- 2) Філологічні дисципліни і методика їх викладання;
- 3) Огляд педагогічно-гуманітарного циклу дисциплін, які вивчаються студентами за спеціальністю 6.020303 Філологія. Українська мова і література;
- 4) Вчитель української мови і літератури у системі вищої школи; основні вимоги.

Теоретичний блок охоплює: вимоги до особистості вчителя української мови і літератури; методика викладання філологічних дисциплін; професійно-педагогічна комунікація як феномен педагогічної діяльності вчителів української мови і літератури; загальні засади педагогічної інноватики як основи уроків української мови і літератури, використання інноваційних технологій на уроках української мови і літератури; педагогічна етика вчителів української мови і літератури; психологічні джерела виховної майстерності вчителів української мови і літератури; основи педагогічної ергономіки на філологічному факультеті; специфіка загальних засад педагогіки вищої школи для вчителів української мови і літератури.

Практична частина доповнює та поглиблює теоретичну з метою закріплення у студентів філологічного факультету уміння спостерігати й аналізувати факти й процеси, які відбуваються у сучасній загальноосвітній школі; контроль студентів-філологів здійснюється шляхом опитування, виконання різноманітних лінгвістичних і педагогічних завдань, психологічних тестів, лінгвістичних ігор; сприяє адаптації першокурсників-філологів до умов навчання у вищому педагогічному закладі освіти, свідомому й активному заохоченні студентів-філологів першого курсу до самостійної навчальної, наукової, громадської діяльності; має забезпечити початкову підготовку до проведення педагогічної, мовної та діалктологічної практик.

Самостійна робота поглиблює вміння та навички студентів-філологів першого курсу працювати з лінгвістичним та дидактичним матеріалами, читати, робити самостійний аналіз і узагальнення під час аналізу педагогічної та лінгвістичної літератури, яка прямо чи опосередковано пов'язана зі специфікою майбутньої філологічної спеціальності; пробуджує інтерес студентів-першокурсників до педагогічної та лінгвістичної теорій, до педагогічного передового досвіду; формує установку до оволодіння професійними знаннями, необхідними для обраної філологічної спеціальності.

Після засвоєння курсу «Вступ до філології» студент повинен

знати:

- особливості майбутньої професійної діяльності філологів;
- вимоги до особистості сучасного вчителя української мови і літератури;
- зміст і форми навчання студентів на філологічному факультеті;
- специфіку педагогічних, мовних і діалектологічних практик студентів на філологічному факультеті;
- специфіку самостійної роботи і самовиховання майбутніх учителів української мови і літератури;
- специфіка філологічної спеціальності щодо загальної системи освіти в Україні;

уміти:

- охарактеризувати сучасну загальноосвітню школу з точки зору проведення уроків української мови і літератури;
- аналізувати процеси, які сприяють оновленню структури, змісту, характеру навчання української мови та літератури у сучасній загальноосвітній школі;
- зіставляти й порівнювати різні підходи до навчання і виховання, які пропонуються вчителям української мови і літератури;
- орієнтуватися в основних проблемах сучасної лінгвістики і лінгводидактики;
- застосовувати набуті знання філологами як базові при вивченні інших дисциплін педагогічного-гуманітарного та лінгвістичного циклів.

Метою самостійної роботи студентів-філологів із курсу "Вступ до філології" є стимулювання мотивації навчання у ВНЗ, розширення і поглиблення педагогічних і лінгвістичних знань, формування умінь і навичок, необхідних для подальшої професійної діяльності, розвиток творчих здібностей, пізнавальних інтересів, бажання займатися самоосвітою, саморозвитком, самовихованням. Виконання самостійної роботи (аудиторної та

позааудиторної) передбачає ознайомлення з додатковою інформацією з різних тем програми, написання есе, колекціонування висловів, афоризмів, виконання тестів, розробку та захист творчих проектів (групових та індивідуальних), розв'язування психолого-педагогічних ситуацій, презентації відео-інтерв'ю з вчителями, студентами тощо. Студенти беруть участь у групових інтерактивних формах організації навчального процесу (круглий стіл, дискусія, мікрофон, рольова гра тощо), здійснюють самоаналіз, рефлексію, презентують творчі здобутки ("Клятва вчителя української мови і літератури", "Кодекс честі вчителя української мови і літератури" тощо) студентам інших курсів під час Свята філологічного факультету тощо.

Самостійна робота студента-філолога носить інноваційний та інтерактивний характер, що стимулює інтерес до навчання, дозволяє використовувати різні джерела інформації (друковані, електронні, мультимедіа). При оцінюванні звертається увага на творчий підхід у виконанні завдань, ініціативу, новизну, оригінальність підходів, самостійність мислення, уміння працювати з різними джерелами інформації. Критеріями оцінювання є професійне спрямування творчих робіт, їх змістовність, оригінальність, самостійність та творчість у підходах до розкриття теми.

Аудиторна самостійна робота передбачає роботу першокурсників-філологів у групах, що сприяє їх успішній адаптації до навчання у ВНЗ, дозволяє зменшити бар'єри комунікації, сприяє покращенню стосунків у групі.

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС.....

ТЕМА 1

Особливості педагогічної діяльності вчителя української мови і літератури

Основні питання:

1. Професійна діяльність і особистість учителя української мови і літератури. Загальні засади філологічної професії.
2. Становлення і розвиток філологічної професії.
3. Особливості філологічної професії.
4. Структура філологічної діяльності.
5. Стили філологічної діяльності.
6. Учитель української мови як суб'єкт філологічної діяльності.
7. Специфіка філологічної спеціальності.

1. Професійна діяльність і особистість учителя української мови і літератури. Загальні засади філологічної професії

Педагогічна діяльність є особливим видом соціальної діяльності, яка спрямована на передавання новим поколінням накопичених людством досвіду і культури, створення умов для їх особистісного розвитку.

Педагогічна (грец. *paídos* – дитина і *agb* – веду) діяльність – вид діяльності, змістом якого є навчання, виховання, освіта і розвиток підростаючого покоління.

Основний зміст філологічної професії становлять взаємини з людьми. *Завдання вчителя української мови і літератури* – якнайглибше зрозуміти учня, задовольнити його запити, допомогти у становленні особистості. Це посилює роль особистісних взаємин у педагогічному процесі і акцентує на важливості моральних аспектів. Такий вид діяльності може бути *професійним* і *непрофесійним*. *Непрофесійною* є педагогічна діяльність батьків із виховання дітей у сім'ї. Усе сімейне життя з його повсякденними турботами, радощами і драмами – це уроки, які дають дорослі дітям. І ці уроки, як правило, впливають

на людину все життя, формуючи її педагогічні погляди на виховання наступного покоління дітей.

Професійна філологічна діяльність передбачає спеціальну освіту, тобто оволодіння системою спеціальних знань, умінь і навичок, необхідних для виконання функцій, пов'язаних із певною професією. Людину, яка професійно займається філологічною діяльністю, називають філологом.

2. Становлення і розвиток філологічної професії

Професія вчителя української мови і літератури є досить поширеною. Саме завдяки спеціально організованій філологічній діяльності оволодівають усіма іншими професіями педагогіко-гуманітарного циклу українці. Необхідність передавання нагромадженого суспільного досвіду новим поколінням, підготовка їх до життя і праці зумовила виокремлення навчання і виховання в самостійну суспільну функцію.

Діяльність сучасного вчителя української мови і літератури охоплює навчання і виховання учнів у школі та інших типах навчально-виховних закладів, класне керівництво, проведення позакласної роботи, зв'язок з батьками, пропаганду педагогічних і лінгвістичних знань серед населення тощо.

Підготовка вчителів української мови і літератури в Україні здійснюється у педагогічних університетах, інститутах, коледжах, училищах. З'явилися нові типи педагогічних навчальних закладів, розширюється діапазон спеціальностей підготовки майбутніх фахівців у вищих педагогічних навчальних закладах, що супроводжується якісними змінами у підготовці педагогічних кадрів.

3. Особливості філологічної професії.

Філологічна професія належить до професій типу «людина – людина». Діяльність філолога за суспільними функціями, вимогами до професійно значущих особистісних якостей, складністю психологічної напруженості та

емоційного навантаження наближена до діяльності артиста, вченого, письменника.

Філологічна діяльність не може бути діяльністю тільки «для себе». Її сутність – у переході діяльності «для себе» в діяльність «для інших». У ній поєднано самореалізацію філолога і його цілеспрямовану участь у зміні рівня навченості, вихованості, розвитку, освіченості учня, його зростанні. Тому професію вчителя української мови і літератури зараховують до *хелперських* (англ. help – допомагати), оскільки вона пов'язана з наданням підтримки і допомоги іншим.

4. Структура філологічної діяльності

Психологічна наука розглядає філологічну діяльність як складну багаторівневу динамічну систему, яка містить такі структурні елементи:

1. Мета філологічної педагогічної діяльності. Вона полягає у вихованні особистості в гармонії із собою, соціумом і природою, залученні людини до цінностей культури. Тобто мета постає як особлива місія, призначення якої – творення і самовизначення особистості в культурі, утвердження людини в людині.

2. Зміст викладацької діяльності. Він охоплює процес організації навчальної діяльності учнів, спрямованої на засвоєння ними предметного соціокультурного досвіду як основи і умови розвитку у вивченні української мови і літератури; процес організації власної діяльності.

3. Засоби діяльності вчителя української мови і літератури. До них належать наукові (теоретичні та емпіричні) знання; тексти підручників і результати самостійних спостережень учнів як носії знань; допоміжні засоби (технічні, графічні, комп'ютерні тощо).

4. Результат викладацької діяльності. Ним є розвиток учня, його особистісне, інтелектуальне удосконалення, становлення його як особистості, суб'єкта навчальної діяльності на уроках української мови і літератури.

5. Суб'єкт філологічної діяльності. Це учитель української мови і літератури, інструменти впливу якого – його особистість, знання, уміння, почуття, воля.

6. Об'єкт філологічної діяльності. Він специфічний, оскільки учень є одночасно об'єктом і суб'єктом, адже навчально-виховний процес продуктивний лише за умови поєднання елементів самовиховання і самонавчання учня. Більше того, філологічний процес змінює не лише учня, а й учителя української мови і літератури, розвиваючи в ньому одні якості, викорінюючи інші.

Схематично структуру філологічної діяльності учителя можна подати так: визначення філологічних цілей і завдань ® вибір засобів і способів розв'язання поставлених завдань (кого вчити? кому вчити? що вчити? як вчити?) ® аналіз і оцінювання філологічної діяльності (порівняльний аналіз запланованого і реалізованого в діяльності вчителя української мови і літератури).

Компоненти (лат. *compono* – складаю) філологічної діяльності – відносно самостійні функціональні види діяльності, кожен з яких охоплює сукупність лінгвістичних умінь, необхідних для його реалізації.

Російський психолог Наталія Кузьміна у структурі філологічної діяльності виокремлює такі взаємопов'язані компоненти:

1. Конструктивний компонент. Він пов'язаний із добором та композицією навчально-виховного матеріалу відповідно до вікових та індивідуальних особливостей учнів; плануванням і побудовою філологічного процесу; визначенням структури своїх дій та вчинків; проектуванням навчально-матеріальної бази для здійснення навчально-виховної роботи.

2. Організаційний компонент. Передбачає залучення учнів до різноманітних видів філологічної діяльності, організацію учнівського колективу та перетворення його на інструмент філологічного впливу на особистість.

3. Комунікативний компонент. Сутність його полягає у встановленні педагогічно доцільних взаємин з учнями, колегами, батьками, представниками громадськості.

Усі компоненти проявляються у роботі вчителя української мови і літератури. Для успішного їх здійснення необхідні відповідні філологічні та педагогічні здібності та уміння – комунікативні, організаційні, конструктивні, перцептивні, сугестивні, дидактичні, пізнавальні, саморегуляційні тощо.

5. Стилi філологічної діяльності

Філологічна діяльність, як і будь-яка інша, характеризується певним стилем. Стыль діяльності зумовлюється специфікою самої діяльності й індивідуально-психологічними особливостями її суб'єкта.

Стыль філологічної діяльності – стійка індивідуально специфічна система філологічних засобів, прийомів, навичок, методів і способів здійснення філологічної діяльності.

Філологічний імідж (англ. image – образ) – емоційно забарвлений стереотип сприймання образу учителя української мови і літератури у свідомості учнів, колег, а також у масовій свідомості.

Самопрезентація (лат. praesentatio, від praesento – передаю, вручаю) – вміння людини подати себе з найкращого боку, викликати почуття довіри до себе і зберегти його.

6. Учитель української мови як суб'єкт філологічної діяльності

Професіоналізм. Це інтегрована якість особистості вчителя української мови і літератури, результат його творчої філологічної діяльності, здатність продуктивно, грамотно розв'язувати соціальні, професійні та особистісні завдання.

Філологічна культура. Вона є вищим виявом професіоналізму вчителя української мови і літератури й охоплює такі компоненти: наукову ерудицію; загальну культуру; філологічне мислення; педагогічну етику; культуру

мовлення; культуру спілкування; духовне багатство; культуру професійного здоров'я; наукову організацію праці; прагнення до самовдосконалення тощо.

Філологічна майстерність. Це синтез наукових знань, умінь і навичок, методичного мистецтва і особистісних якостей учителя української мови і літератури. Філологічна майстерність ґрунтується на високому фаховому рівні учителя української мови і літератури, його високій загальній культурі та педагогічному досвіді. Вона є результатом багаторічного педагогічного досвіду і творчого саморозвитку. Ця якість дає змогу досягнути високих оптимальних результатів за малих затрат сил учителя української мови і літератури та учнів. Учень у спілкуванні з філологом-майстром не помічає, що його виховують і навчають, йому просто хочеться відвідувати уроки української мови і літератури, зустрічатися, спілкуватися з ерудованою, інтелігентною, доброю і мудрою людиною-вчителем.

7. Специфіка філологічної спеціальності

Філолог – професія, що вивчає письмові тексти і на основі їх змістовного, мовного і стилістичного аналізу – історію і сутність духовної культури даного суспільства.

Перекладач – сфера дещо більш вузьконаправлена, яка має більш прикладний характер і вузьку спеціалізацію.

Під час навчання на факультеті української філології студентам, запропонують вивчати такі предмети: історія педагогіки, методика навчання української мови, методика навчання української літератури, вступ до мовознавства, вступ до літературознавства, старослов'янська мова, історична граматики української мови, сучасна українська літературна мова, історія української літератури, стилістика української мови, ділова українська мова, дитяча література, українська діалектологія, крім того, обов'язково буде додано цикл дисциплін, пов'язаних із літературним редагуванням, цикл українознавчих дисциплін, цикл предметів гуманітарного спрямування, що є обов'язковими для отримання дипломів державного зразка.

Якщо ж студент обере для себе навчання на факультеті іноземної філології, то спектр предметів, які будуть ним вивчатися дещо зміниться і йому для вивчення буде запропоновано такі предмети як практичний курс основної іноземної мови, практичний курс третьої іноземної мови і перекладу, лінгвокраїнознавство, вступ до перекладознавства та теорія перекладознавства, практика перекладу з основної іноземної мови (з аспектами: письмовий переклад, усний переклад, переклад науково-технічної літератури, переклад соціально-економічної літератури, переклад ділового мовлення, переклад рекламних матеріалів, художній переклад), сучасна література країн, мови яких вивчаються, комп'ютерна лексикографія і переклад, комп'ютерний сервіс перекладача.

Важливо відзначити, що під "філологом" розуміють не просто випускника відповідного факультету, а людину, що має здібності та інтерес до *академічного дослідження літератури і мови*. Таке уточнення обумовлене збільшеним відсотком випадкових людей на філологічних факультетах.

Падіння престижу професії вчителя істотно спростило вступ до педагогічних вузів, і в них стає все більше студентів, що прийшли вчитися виключно заради диплому – не важливо якого. У певний момент перед ними теж виникає проблема пошуку роботи, але вона стоїть куди менш гостро. Частина випускників-філологів, що залишилася, вимушені шукати роботу, яка дозволила б їм сумістити адекватну оплату праці і якусь філологічну складову. При цьому варіант *роботи в школі* зовсім не виключається. За умови, що на роботу у школу приходять молода людина, яка не має ще кваліфікаційної категорії і класне керівництво їй теж не довірять за браком досвіду, то доводиться розраховувати лише на мінімальну ставку.

Інший варіант залишитися викладати – вступити в аспірантуру і продовжити свою освіту, ставши з часом *університетським викладачем*. При цьому новоявлений аспірант потрапляє в ситуацію глобального недофінансування вітчизняної науки, причому ситуація в гуманітарній сфері більш плачевна, ніж в технічній.

Пошук додаткового заробітку – один із ефективних способів знайти себе у професії. Можна спробувати знайти додаткове викладацьке місце. Це може бути приватне репетиторство, інший ВНЗ або школа. Успішний викладач часом має три, а то і чотири місця роботи. Втім, філологів ніхто не забороняє займатися і виключно створенням власних матеріалів. Існує маса друкованих видань і інтернет-ресурсів, які завжди раді *фрірайтеру*. Звичайно, для цього непогано мати напрацювання, краще опубліковані. Не зайвим буде і деяке коло знайомств в цій сфері. Правда, варіант постійної роботи тут реалізувати набагато складніше. Оплачувати автору офіційну фіксовану ставку більшості видань просто не вигідно.

Багато заробити у такий спосіб не вийде. Левову частку журналістських гонорарів складає плата "за ім'я" або сенсаційність матеріалу. Ні того, ні іншого у початкуючого автора, швидше за все, немає. Його ім'я нікому ні про що не говорить. Цілком можливий варіант, коли під написаним матеріалом взагалі не буде підпису (добре, якщо не поставлять чужий). *Фрірайтер* за великим рахунком позбавлений можливості повноцінного збору матеріалу. Найчастіше, в його завдання входить збір фактів стосовно певної теми і подача їх відповідно до політики видання або смаків начальства.

Є ще один варіант – робота в суміжних галузях. *Нижче наведені види заробітку для філолога, що не має можливості або бажання пов'язувати своє життя з викладацькою діяльністю*: інженер-перекладач, співробітник підрозділу з реклами, фахівець зі зв'язків з громадськістю та пресою, гід-перекладач, редактор перекладів, співробітник редакцій засобів масової інформації (газет, радіомовлення та телебачення), перекладач-менеджер, перекладач-дилер, перекладач-референт, перекладач-консультант, іноземний кореспондент.

Окрема тема для розмови – філологи в рекламному бізнесі. По суті, саме в цій сфері реалізуються більшість рис не тільки філолога, але і педагога. Тут розвивається його креативність. Найбільш характерна для філолога робота в цій сфері – *копірайтер*.

Одним з найпоширеніших підробітків для філолога є редагування текстів. Сюди ж відносяться численні коректури, вичитування, звірки тощо. Серед них саме робота *редактора* залишається найбільш кваліфікованою і найкраще оплачуваною діяльністю. Характерно, що ця професійна сфера постійно розширюється. Сучасний редактор майже напевно сам повинен уміти писати.

ТЕМА 2

Методика викладання філологічних дисциплін

Основні питання:

1. Предмет методики викладання філологічних дисциплін.
2. Методика підготовки і читання лекцій на філологічному факультеті.
3. Методика підготовки і проведення семінарських занять на філологічному факультеті.
4. Самостійна робота студентів на філологічному факультеті.

1. Предмет методики викладання філологічних дисциплін

Розрізняють методику загальну – методику мови (лінгводидактику) і часткову, конкретну (методику фонетики, синтаксису, стилістики тощо).

Термін *лінгводидактика* в 70-х рр. минулого століття ввів російський учений М. Шанський на означення теоретичних основ методики, в яких розглядають загальні закономірності навчання мови. За цим терміном закріпилося значення теоретичної методики навчання мови.

Лінгводидактика – термін, що вживається на позначення функціональної частини методики, в якій досліджуються закономірності засвоєння мови, розв'язуються питання змісту курсу на основі лінгвістичних досліджень, вивчаються труднощі засвоєння матеріалу з мови та їх причини, визначаються принципи і методи навчання, шляхи і засоби формування комунікативної компетенції.

Конкретна методика розглядає шляхи і способи реалізації змістових ліній шкільних програм з української мови і досліджує особливості вивчення різних

її розділів. Вона включає вивчення основ науки про мову, розвиток мовлення (форми і види мовленнєвої діяльності), позакласну роботу з української мови й особливості навчання української мови як нерідної.

Методика навчання української літератури – педагогічно-літературознавча прикладна наука, що містить психолого-педагогічні засади роботи вчителя, вимоги до літературного і літературознавчого змісту навчання, рекомендації щодо дидактичних шляхів його опанування, стратегії виховання учня засобами художнього слова.

Методика навчання української літератури зосереджена на таких проблемах: психологічні особливості сприймання художнього слова учнями і спосіб їх урахування в учительській роботі; педагогічні принципи викладання літератури; фахова підготовка вчителя; методи і прийоми викладання; інноваційні педагогічні технології у проекції на вивчення літератури; сучасні вимоги до уроку української літератури; типи уроків; специфіка викладання окремих розділів літературної освіти: біографії письменника, позакласного читання, літератури рідного краю, з'ясування теоретико-літературних понять тощо; організування сприймання учнями художнього тексту і його шкільний літературознавчий аналіз; особливості вивчення жанрової специфіки твору; розвиток усного і писемного мовлення дітей, їхніх творчих здібностей.

Структуру методики навчання літератури традиційно тлумачать як поєднання трьох основних частин: *теорії методики, її історії та методичних розробок уроків і позакласних заходів*. Сучасний погляд на складники методики наближає її до науки про літературу і пропонує інше структурування: історія методики навчання української літератури, шкільне літературознавство, теорія методики, практична методика.

Отже, об'єкт, предмет і структура методики навчання літератури відображають її педагогічно-літературознавчу сутність і практичну спрямованість на використання наукового результату в навчальних закладах.

2. Методика підготовки і читання лекцій на філологічному факультеті

Лекція ([лат. Lectio](#) – читання) – основна форма проведення навчальних занять, призначених для засвоєння [теоретичного](#) матеріалу.

Орієнтовна схема аналізу лекції

1. Зміст лекції: науковість, відповідність сучасному рівню розвитку науки. Ідейна спрямованість – відбір змісту матеріалу, що викладається, висвітлення його з певних філософських позицій, визначення головних ідей світосприймального характеру, питання методології науки, зіставлення різноманітних концепцій. Активізація мислення, висунення проблемних питань, показ суперечностей упродовж лекції, ознайомлення з історією наукового пошуку, визначення проблем для значущості матеріалу та його застосування в майбутній спеціальності – професійна спрямованість. Наявність матеріалу, якого немає в підручниках. Пояснення найбільш складних питань. Наявність завдань для самостійного відпрацювання матеріалу, зв'язків із попередніми лекціями, розділами курсу, внутрішньопредметних та міжпредметних зв'язків.

2. Методика читання лекцій: чітка структура лекції, логіка викладу, повідомлення літератури до теми або до всього курсу. Доступність, аргументованість. Виокремлення головного у матеріалі та висновках. Використання деяких прийомів закріплення – повторення, запитання на перевірку розуміння, засвоєння, підбиття підсумків. Використання ТЗН (у разі необхідності), застосування лектором опорних матеріалів (текст, конспект, окремі записи, відсутність опорних записів тощо).

3. Керівництво роботою студентів: Допомога у веденні записів (зміна темпу: уповільнений темп за умов важливості виділення матеріалу), використання прийомів підтримки уваги – цікаві приклади, риторичні запитання, жарти і тощо. Спонування до запитань з боку студентів.

4. Особистість лектора: Знання предмету. Емоційність, голос, дикція. Якість, чіткість, забарвленість, грамотність мовлення. Зовнішній вигляд.

Уміння триматися перед аудиторією. Уміння бачити та відчувати аудиторію, встановлювати з нею контакт.

5. Результати лекції: інформаційна цінність лекції. Виховний вплив. Досягнення дидактичних цілей.

3. Методика підготовки і проведення семінарських занять на філологічному факультеті

Семінар (лат. – розсадник) – вид навчальних занять практичного характеру, спрямованих на поглиблення, розширення, деталізацію і закріплення теоретичного матеріалу. Семінарські заняття сприяють активізації пізнавальної діяльності студентів, формуванню самостійності суджень, умінню відстоювати власні думки, аргументувати їх на основі наукових фактів. Вони сприяють оволодінню фундаментальними знаннями, допомагають розвивати логічне мислення, формувати переконання, оволодівати культурою толерантності, активно впливати на соціальне становлення особистості.

4. Самостійна робота студентів на філологічному факультеті

Загальні підходи до методики самостійної роботи студента та її здійснення. *Самостійна робота студента* (СРС) – це самостійна діяльність-учіння студента-філолога, яку науково-педагогічний викладач планує разом зі студентом, але виконує її студент за завданнями та під методичним керівництвом і контролем науково-педагогічного викладач без його прямої участі.

Важливу роль у вивченні навчальної дисципліни відіграють раціональні засоби: методи організації самостійної роботи, умови праці, режим дня, техніка праці тощо.

Під час вивчення навчальної дисципліни виокремлюють такі види самостійного учіння студента-філолога: слухання лекцій, участь у семінарських заняттях, виконання практичних і лабораторних робіт; відпрацювання тем лекцій та семінарських занять, виконання практичних і лабораторних робіт

студентами заочної форми навчання (ЗФН); підготовка рефератів і курсових робіт, написання дипломної роботи; підготовка до модульного контролю та іспитів; робота з літературою тощо.

ТЕМА 3

Професійно-педагогічна комунікація як феномен педагогічної діяльності вчителів української мови і літератури

Основні питання:

1. Особливості професійно-педагогічної комунікації вчителя української мови і літератури.
2. Інформація у професійно-педагогічній комунікації вчителів української мови і літератури.
3. Функції професійно-педагогічної комунікації вчителя української мови і літератури.
4. Модель процесу комунікації на філологічному факультеті.
5. Особливості філологічної комунікації.

1. Особливості професійно-педагогічної комунікації вчителя української мови і літератури

Професійно-педагогічна комунікація (лат. communicatio – зв'язок, повідомлення) – система безпосередніх чи опосередкованих зв'язків, взаємодій педагога, що реалізуються за допомогою вербальних і невербальних засобів, засобів комп'ютерної комунікації з метою взаємообміну інформацією, моделювання й управління процесом комунікації, регулювання педагогічних відносин.

Суб'єкт професійно-педагогічної комунікації є носієм активного, діяльного, творчого начала, комунікативно освіченою особистістю, здатною свідомо планувати й організовувати власну комунікативну діяльність, впливати на партнера, сприймати, аналізувати, оцінювати інформаційний, емоційний та інтелектуальний зміст його висловлювань, психофізіологічні й енергетичні

стани, має розвинений емоційний інтелект, володіє комунікативними вміннями, навичками, досвідом.

Суб'єктом комунікації є і соціальна група, яка, взаємодіючи із суб'єктами зовнішнього середовища, впливає на поведінку і спілкування кожного причетного до неї індивіда.

Об'єкт професійно-педагогічної комунікації становить спільна діяльність суб'єктів комунікації, результатом якої є поглиблення їх інформованості, підвищення якості комунікативної діяльності, розвиток комунікативних умінь, збагачення комунікативного досвіду.

Опосередковані зв'язки передбачають участь посередника як передавача інформації. Вони роз'єднані в часі й віддалені у просторі: комп'ютер («учитель – комп'ютер – учитель», «учитель – комп'ютер – учень», «учитель – комп'ютер» та ін.), листування, телефонні розмови суб'єктів як передавачів інформації та ін. Наявність посередника між суб'єктами комунікації впливає на зміст і призначення інформаційних потоків.

2. Інформація у професійно-педагогічній комунікації вчителів української мови і літератури

Інформацією (лат. informatio – роз'яснення, виклад, поінформованість) є відомості про навколишній світ, зміст будь-якого повідомлення, дані про щось. У комунікативному процесі використовують семантичну інформацію – інформацію, що має певний сенс, який можна зрозуміти й інтерпретувати за допомогою природної мови.

Інформація сприяє обміну думками і почуттями, є змістовим виразником суспільних відносин. *Представники атрибутивного підходу* вважають її властивістю матерії (матерія, щоб стати інформацією, має бути відображена самоорганізованою, самокерованою системою, що уявляється людиною, тобто має набути сенсу й цінності), *представники функціонально-кібернетичного підходу* – властивістю, що виникає і збагачується у процесі становлення, розвитку самокерованих і самоорганізованих систем (живих організмів і їхніх

співтовариств, людини і людського суспільства, створених людиною кібернетичних пристроїв).

3. Функції професійно-педагогічної комунікації вчителя української мови і літератури

Професійно-педагогічна комунікація вчителя української мови і літератури є складним видом педагогічної діяльності, спрямованої на навчання, виховання й розвиток особистості, і потребує відповідальності. Основними її функціями є термінальні, тактичні, операціональні.

Термінальні (лат. terminalis – межа, край) функції педагогічної комунікації (функції-цілі). Пов'язані вони зі стратегічними напрямками педагогічної діяльності, відображають її сутнісні цілі та завдання.

Тактичні функції професійно-педагогічної комунікації (функції-засоби). Реалізація їх підпорядкована загальній стратегії комунікації.

Операціональні функції професійно-педагогічної комунікації (функції-прийоми).

4. Модель процесу комунікації на філологічному факультеті

Моделювання як метод пізнання дає змогу пізнати взаємозв'язки між структурними елементами складних процесів і систем, з'ясувати принципи їх внутрішньої організації, функціонування, певні їх властивості.

Модель – образ, аналог (уявне або умовне зображення, опис, схема, креслення, графік і т. п.) об'єкта, процесу, що відображає його структуру, властивості, взаємозв'язки і відносини між елементами, полегшуючи процес здобуття

Спеціальні якості вчителя української мови і літератури характеризують внутрішню структуру його комунікативності. Серед них виокремлюють *пізнавальні* (дають змогу особистості сприймати, розуміти і вивчати навколишній світ, реалізовувати інтерес до пізнання, прагнення розвивати пізнавальний дар до співчуття, ідентифікації з іншими людьми), *експресивні*

(надають виразності особистості, завдяки чому вона стає зрозумілою іншим людям, допомагають утримувати увагу до себе, забезпечують емоційну виразність), *управлінські* (забезпечують вплив на інших людей, самоконтроль тощо).

Сформованість зазначених якостей забезпечує ефективність професійно-педагогічної діяльності.

5. Особливості філологічної комунікації

Особисті якості: У людей з такою професією має бути гуманітарний склад розуму, схильність до написання творів і віршів. Філолог повинен бути ввічливим, оскільки він вказує, як правильно розмовляти своїм учням.

Освіта (Що треба знати?): Філолог всебічно вивчає мову, її природу, функції і внутрішню структуру, історичний розвиток та класифікацію. Мовознавство ділиться на загальне і часткове, теоретичне і прикладне.

Місце роботи і кар'єра: Місце для роботи таким фахівцям є в кожному районі міста і навіть у селах: це школи, училища, університети і музеї. Найчастіше філолог – це викладач. Але літературознавці працюють і в деяких інших організаціях, Наприклад, у видавництвах.

Споріднені професії: видавець, коректор, вчитель, редактор.

ТЕМА 4

Загальні засади педагогічної інноватики. Використання інноваційних технологій на уроках української мови і літератури

Основні питання:

1. Інноваційність як ознака сучасності філологічного факультету.
2. Гуманістична спрямованість освітніх інноваційних процесів на філологічному факультеті.
3. Педагогічна інноватика у структурі лінгвістичного знання.
4. Використання інноваційних технологій на уроках української мови і літератури.

1. Інноваційність як ознака сучасності філологічного факультету

Розвиток системи освіти вимагає від педагогічної науки й практики вивчення і впровадження нових методів навчання і виховання учнів. Відбором, теоретичним осмисленням, класифікацією педагогічних інновацій займається нова галузь педагогічного знання – *педагогічна інноватика* (лат. *innovatio* – оновлення, зміна). Її прогностичні розвідки, аналіз, оцінки конкретних реалій мають непересічну цінність і для педагогічної практики, особливо для налаштованих на творчість педагогів.

Інноваційне (лат. *innovatio* – оновлення, зміна) навчання – зорієнтована на динамічні зміни в навколишньому світі навчальна та освітня діяльність, яка ґрунтується на розвитку різноманітних форм мислення, творчих здібностей, високих соціально-адаптаційних можливостей особистості.

Якість освіти – рівень знань і вмінь, розумового, морального і фізичного розвитку тих, хто навчається, на певному етапі відповідно до поставлених цілей; рівень забезпечення навчальної діяльності і надання освітніх послуг учасникам освітнього процесу навчально-виховним закладом.

2. Гуманістична спрямованість освітніх інноваційних процесів на філологічному факультеті

Орієнтація на особистісну сутність студентів філологічного факультету, прагнення звільнити їх від одноманітності в суспільному бутті й особистісному розвитку домінують у сучасній теорії і практиці виховання та навчання. Складові цієї домінанти є одночасно і характерними ознаками *гуманістичної педагогіки*. До них належать:

- надання дітям ініціативи у пізнавальній діяльності, створення емоційно стимулюючого навчального середовища, розвиток у дітей саморегуляції і свободи, закорінених у почуття й усвідомлення особистої відповідальності;
- здійснення навчально-виховного процесу в атмосфері взаємодії,

приязні, емоційної співдружності;

- структурування педагогічного процесу на визнаній педагогом і дітьми солідарній основі;
- виконання вчителем ролі радника, консультанта, джерела знань, метою якого є створення для учнів реальних можливостей вибору пізнавальних альтернатив і самореалізації у формі, яка б відповідала рівневі розвитку кожного з них;
- формування і добір освітніх програм з огляду на максимальні можливості розвитку потенціалу і стимулювання творчих здібностей дітей, обговорення вчителем з учнями проблем пізнавального розвитку, засобів його оцінювання.

3. Педагогічна інноватика у структурі лінгвістичного знання

Педагогічна інноватика – вчення про створення, оцінювання, освоєння і використання педагогічних новацій.

Нововведення – матеріалізована ідея можливого підвищення ефективності освітньої системи.

Абсолютна новизна. Вона охоплює принципово не відомі раніше новації, які внаслідок їх реалізації стають радикальними нововведеннями. Її фіксують за відсутності аналогів, прототипів конкретному нововведенню.

Відносна новизна. Виявляє себе в кількох варіантах – як часткова новизна, яка полягає в оновленні одного з елементів системи, коли вона стає новою в якомусь одному відношенні; умовна новизна, що виникає за незвичного поєднання відомих елементів; місцева новизна, особливістю якої є використання новації, що застосовувалася на інших об'єктах, у нових умовах.

Суб'єктивна новизна. Про неї ведуть мову, коли об'єкт є новим для даного суб'єкта.

Інноваційні освітні процеси – зумовлені суспільною потребою комплексні процеси створення, впровадження, поширення новацій і зміни освітнього середовища, в якому здійснюється їх життєвий цикл.

3. Використання інноваційних технологій на уроках української мови і літератури

Існує велика кількість активних та інтерактивних технологій навчання – проблемна лекція, парадоксальна лекція, евристична бесіда, пошукова лінгвістична робота, розв'язання лінгвістичних ситуаційних завдань, колективно групове навчання, ситуативне моделювання. Вони можуть бути використані на різних етапах уроку з української мови і літератури: під час первинного оволодіння знаннями, під час закріплення й удосконалення, під час формування вмінь та навичок. Їх можна застосовувати також як фрагмент заняття для досягнення певної мети або ж проводити цілий урок з використанням окремої технології.

ТЕМА 5

Педагогічна етика вчителів української мови і літератури

Основні питання:

1. Моральна культура і духовна творчість учителя української мови і літератури.
2. «Інструментарій» моралі вчителів української мови і літератури.
3. Поняття «духовна творчість учителя української мови і літератури».
4. Джерела педагогічної етики.

1. Моральна культура і духовна творчість учителя української мови і літератури

Моральна культура учителя української мови і літератури – духовна цінність, система знань і переконань, почуттів і навичок, норм і відносин, інтересів і потреб, єдність культурно-морального досвіду, безпосередньої діяльності і поведінки, спрямованої на самореалізацію, навчання і виховання особистості учня.

Моральна регуляція – це безперервний процес приведення у відповідність до моральних норм реальної поведінки особистостей, груп і колективів, які діють у суспільстві. Вона здійснюється з допомогою загальних для колективу фундаментальних уявлень про добро і зло, гідне і негідне, справедливе і несправедливе, тобто системи моральних цінностей, які формувалися й узагальнювалися протягом століть.

Сферою моральної регуляції є сукупність відносин особистості та суспільства. Втім мораль існує переважно в цих відносинах і реалізується через них. Спонукальний (імперативний) характер її виявляється в тому, що життя особистості невіддільне від моральних вимог суспільства, як і перспектива розвитку суспільства нерозривно пов'язана з активністю людей. Тому моральна регуляція відносин особистості та суспільства є їх внутрішнім рушієм розвитку, імпульсом людської діяльності.

Об'єкт моральної регуляції – поведінка особистості. Будь-які уявлення про обов'язковість, ідеали, нормативні настанови потребують ефективних механізмів впливу на людину і реалізації нею цих уявлень на практиці.

Соціальна регуляція моралі поширюється на членів суспільства будь-яких соціального стану, професії, характеру, переконань, рівня знань тощо. Існування і вплив моралі об'єктивні: вона існує для членів суспільства з народження як умова соціального життя. Моральні регуляція, санкція як факт діють незалежно від того, чи дотримується індивід моральних настанов, робить це свідомо чи стихійно.

2. «Інструментарій» моралі вчителів української мови і літератури

Моральна регуляція в умовах педагогічної діяльності дає змогу розкрити її «інструментарій» учителів української мови і літератури. До нього зараховують моральні ідеали, моральні норми, моральні принципи, громадську думку, моральний авторитет учителя та ін.

Моральні ідеали не вміщують безпосередньо вираженої імперативної сили, тому не належать до нормативного аспекту і моральної свідомості. З

нормами моралі вони пов'язані лише ідеєю обов'язку, тобто можливістю доведення норми, що існує, до досконалості.

Основним елементом у реалізації регулятивної функції моралі є *моральні норми*, у яких виражені моральні вимоги суспільства, держави, колективу. Вони охоплюють сферу моральної необхідності, мають імперативний характер (як і інші соціальні норми) і визначають основні моральні обов'язки вчителя української мови і літератури стосовно учнів.

3. Поняття «духовна творчість учителя української мови і літератури»

Духовна творчість учителя української мови і літератури – активна та самостійна діяльність, у процесі якої формується інша людина.

Вона є метатворчістю, адже саме завдяки їй на основі свободи відбуваються реальні зміни в бутті, становленні дитини.

Отже, важливим чинником розвитку особистості вчителя української мови і літератури й суспільства є моральна культура й духовна творчість особистості. Моральна культура учителя української мови і літератури спонукає до творення, розподілу і споживання духовних цінностей передусім в освітній сфері, а також в усьому соціальному просторі. Формується й реалізується моральна культура особистості за умов її свободи, вільної і творчої життєдіяльності.

4. Джерела педагогічної етики

Елементи педагогічної етики трапляються у вченнях давніх філософів і вчителів, які намагались осмислити специфічні проблеми педагогічної моралі. Її виникнення пов'язане з появою професійної діяльності, зумовленої соціально-економічними причинами і духовним розвитком особистості та суспільства. Потреба суспільства передавати досвід і знання підростаючим поколінням спричинила до появи системи шкільної освіти і професійної педагогічної діяльності як виду суспільно необхідної діяльності, що є наслідком

процесу поділу праці та виникає на певному етапі історичного розвитку суспільства.

Теоретичні аспекти сучасної педагогічної етики розробляють І. Зязюн, В. Малахов, В. Онищенко, І. Синиця, С. Шендрик, В. Чернокозова, І. Чернокозов, Я. Якубсон та ін.

Отже, вивчення джерел педагогічної етики засвідчує факт її виникнення як нагальної потреби суспільства у педагогічній діяльності. Віддавна філософи намагаються осягнути сенс людського буття, сутність і зміст, форми вияву моральної поведінки людини, дотримання нею вимог розуму і почуттів. Сучасний підхід щодо надбань педагогічної, етичної думки вимагає не лише усвідомлення необхідності її збереження, а й критичного, творчого розвитку.

ТЕМА 6

Психологічні джерела виховної майстерності вчителів української мови і літератури

Основні питання:

1. Самореалізація як духовно-практичний символ особистості вчителя української мови і літератури.
2. Саморозвиток і процес самореалізації особистості вчителя української мови і літератури.
3. Відповідальність як внутрішнє джерело самореалізації особистості вчителя української мови і літератури.

1. Самореалізація як духовно-практичний символ особистості вчителя української мови і літератури

Самореалізація – процес предметного втілення особистістю вчителя української мови і літератури базових інтелектуально-особистісних утворень, набутих на етапі самоактуалізації.

Самоактуалізація – процес набуття особистістю вчителя української

мови і літератури внутрішніх сил (якостей, смисло-ціннісних орієнтацій, здібностей), які виступають спонуками до її усвідомленої діяльності та поведінки.

Завдання школи у цьому зв'язку полягає у створенні умов для розвитку особистості вчителя української мови і літератури, налаштованої на самореалізацію і здатної до цього. Однак по-справжньому готових до самореалізації серед вихованців шкіл небагато.

2. Саморозвиток і процес самореалізації особистості вчителя української мови і літератури

Необхідною умовою самореалізації вчителя української мови і літератури є саморозвиток. Адже щоб особистість учителя української мови і літератури успішно реалізувалась, їй потрібно володіти системою морально-духовних цінностей, які є змістовою основою цього духовно-практичного процесу.

Саморозвиток – самозміна суб'єкта у напрямі свого Я-ідеального, яке виникає під впливом зовнішніх і внутрішніх причин.

Самоприйняття – безумовне позитивне ставлення суб'єкта до власних особистісних надбань незалежно від їх оцінки оточуючими людьми.

Самопрогнозування – механізм, за допомогою якого особистість учителя української мови і літератури визначає можливості свого розвитку, виокремлює вимоги, на які необхідно орієнтуватися.

Зміст і спрямованість самопрогнозів особистості вчителя української мови і літератури визначають: орієнтація на свої вчинки, ситуації внутрішнього життя та середовище, яке оточує; спрямованість на передбачення власних діянь у контексті динаміки зовнішньої ситуації; розгляд себе на різних часових етапах особистісного онтогенезу.

Результат саморозвитку особистості вчитель української мови і літератури залежить від поєднання процесів самоприйняття і самопрогнозування.

3. Відповідальність як внутрішнє джерело самореалізації особистості вчителя української мови і літератури

Відповідальність є найважливішою якістю вчителя української мови і літератури, тому що, беручи на себе відповідальність, він самореалізується.

Відповідальність – усвідомлення особистістю вчителя української мови і літератури власної повинності, власних обов'язків і розумне їх виконання.

У вітчизняній педагогіці поширені дві концепції формування відповідальності у підростаючої особистості:

1) реалізація відповідальної залежності, у межах якої має функціонувати вихованець, здійснюючи різні види діяльності. При цьому методична перевага надається вихованню особистості у колективі і через колектив. Автор цієї концепції А. Макаренко наголошував на вихованні відповідальності як сильного почуття, емоційного переживання особистістю своєї відповідальності;

2) формування відповідальності в особистості у контексті виховання її громадянськості і морально-духовної ціннісної спрямованості. Ця концепція втілювалась у виховній системі В. Сухомлинського, за словами якого з раннього віку слід формувати здатність жити за принципами добра, відповідно до високих ідеалів, що передбачає розвиток душевності, сердечності, людяності, милосердя тощо.

ТЕМА 7

Основи педагогічної ергономіки на філологічному факультеті

Основні питання:

1. Загальні засади ергономіки.
2. Становлення ергономіки як науки.
3. Місце ергономіки в системі гуманітарних наук.
4. Теоретико-методологічні основи педагогічної ергономіки щодо навчання української мови і літератури.
5. Розвиток ергономічних досліджень у філології.

1. Загальні засади ергономіки

Ергономіка (грец. *ergon* – робота, діяльність і *nomos* – закон природи, правило, принцип) – наука, яка комплексно вивчає виробничу діяльність людини з метою її оптимізації.

Об'єктом вивчення ергономіки є трудова діяльність людини, а предметом досліджень – системи «людина – знаряддя праці – предмети праці – виробниче середовище». Мета цієї науки полягає у вивченні властивостей та можливостей людини у процесі трудової діяльності у певному трудовому середовищі для створення таких умов, методів і форм праці, які сприяли б продуктивній, прогнозованій, безпечній для здоров'я людини праці та забезпечували всебічний розвиток особистості. Для цього необхідне всебічне врахування людських факторів за модернізації діючих та створення нових техніки, технології, належних умов діяльності. Тому сучасну ергономіку поділяють на три розділи: мікроергономіку, мідіергономіку та макроергономіку.

Мікроергономіка вивчає та проектує системи «людина – машина», наприклад інтерфейси програмних продуктів.

Мідіергономіка зосереджена на вивченні і проектуванні систем «людина – колектив», «колектив – організація», «колектив – машина», «людина – соціальне середовище», дослідженні виробничих взаємодій на робочих місцях і виробничих завдань. Вона також покликана розробляти структуру організації та приміщень, укладати розклади робіт; правила гігієни та безпеки праці.

Макроергономіка досліджує та проектує цілісні робочі системи загалом, зважаючи на всі зовнішні та внутрішні чинники: технічні, соціальні, організаційні. Метою макроергономіки є гармонійна, узгоджена, надійна робота всієї системи і всіх її компонентів.

2. Становлення ергономіки як науки

Корективний етап (кінець XIX ст. – поч. XX ст.) характеризувався тим, що людина щодо машинного компонента була не визначальним, а

доповнювальним елементом. Американський інженер Ф.-В. Тейлор (1856–1915) першим науково обґрунтував трудову діяльність людини, розглядаючи її як елемент технологічної системи виробництва. Ідеї тейлоризму стали основою досліджень у галузі фізіології, психології та гігієни праці. Американські дослідники Ф.-Б. Гілбрет (1868–1924) та Л.-Е. Гілбрет (1878–1972) поліпшили методи Ф. Тейлора, зосередившись на вивченні підвищення ефективності праці через усунення зайвих рухів. Ергономіка на цьому етапі займалася питаннями пристосування людини до технологічних процесів, машин і середовища, її тренування у цьому напрямі.

Особливістю *проективного етапу* (сер. ХХ ст. – кінець ХХ ст.) становлення ергономіки стала зміна функції людини в роботі машин з доповнювальної на визначальну, формувальну. Дослідники зосередилися на пристосуванні машин до психологічних, фізіологічних, антропометричних характеристик людини, її потреб, мотивів тощо. Психологів, фізіологів, гігієністів праці, інженерно-технічний персонал виробництва, фахівців із безпеки праці об'єднало тісне співробітництво у пошуках форм і методів комплексних досліджень людини у процесі праці. Міждисциплінарні дослідження стали основою виникнення сучасної ергономіки.

На сучасному етапі розвитку ергономіки визначено пріоритети наукових досліджень:

- ергономіка робочого місця;
- психофізіологічне забезпечення діяльності;
- інтерфейс «користувач – комп'ютер»;
- офтальмоергономіка (галузь ергономіки, яка займається комплексним вивченням зорової системи людини в умовах трудової діяльності);
- екоергономіка (всебічне врахування факторів навколишнього середовища, що діють на людину як у процесі виробничої діяльності, так і в невиробничій сфері);
- ергодизайн (комплексні ергономічні дослідження «людського

чинника» у зв'язку з дизайнерськими розробками).

У межах ергономіки виокремилися такі основні напрями: фізична ергономіка, когнітивна та організаційна.

Фізична ергономіка розглядає антропометричні, анатомічні, фізіологічні, біомеханічні характеристики та їх вплив на фізичну діяльність людини. Дослідження зосереджені на робочій позі, вантажних роботах, монотонних рухах, роботі, яка викликає розлади опорно-рухової системи; організації робочого місця, безпеці та здоров'ї людини.

Когнітивна ергономіка вивчає розумові процеси – сприйняття, пам'ять, мислення, моторні реакції, оскільки вони найбільше впливають на взаємодію людини з іншими елементами системи діяльності. Предметами досліджень цієї галузі ергономіки є також розумова діяльність, процеси прийняття рішень; робота, яка вимагає високої кваліфікації; особливості взаємодії між людиною та комп'ютером; професійний стрес, надійність людського організму. При цьому наголошується на безперервному навчанні людини у зв'язку з постійним удосконаленням соціотехнічних систем.

Організаційна ергономіка спрямована на оптимізацію соціотехнічних систем, зокрема їх організаційної структури, особливостей внутрішньої та зовнішньої діяльності. Питаннями організаційної ергономіки є комунікація, управління трудовими ресурсами, проектування діяльності і робочого часу, колективна робота, нові парадигми організації праці, віртуальні організації, дистанційна робота і управління якістю.

3. Місце ергономіки в системі гуманітарних наук

Нова наука ергономіка виникла як результат двох одночасно діючих процесів диференціації та інтеграції. Диференціація втілена у виокремленні ергономіки із наук про трудову діяльність людини, а інтеграція – у використанні галузей знань, суміжних із трудовою діяльністю.

Інженерна психологія досліджує процеси та способи інформаційної взаємодії між людиною та технічними засобами її трудової діяльності.

Психологія праці є розділом прикладної психології, який вивчає психологічні особливості трудової діяльності людини та закономірності формування трудових умінь та навичок.

Когнітивна психологія зосереджена на пізнавальних процесах людської свідомості. Дослідження в цій галузі пов'язані з питаннями пам'яті, уваги, відчуттів, трактування інформації, логічного мислення, уяви, здатності приймати рішення.

Проектування – це створення проекту, прототипу, прообразу передбачуваного або можливого знаряддя праці, технологічного процесу чи умов трудового середовища.

Теорія управління (кібернетика) вивчає загальні закономірності процесів управління та передавання інформації у різноманітних системах – машинах, живих організмах, виробничих системах, суспільстві тощо.

Отже, ергономіка пов'язана з науками, предметом дослідження яких є людина як суб'єкт праці. Ця наука керується принципами філософії про цілісне розуміння людини, її всебічний розвиток, соціальну та предметно-діяльнісну сутність; про зміст процесу праці як людської предметної діяльності; техніку як систему матеріальних, штучно створених засобів діяльності людини. Сучасний статус ергономіки визначений тим, що вона, користуючись даними інших наук, трансформує їх, розробляє свої наукові поняття та методикку досліджень, має власні цілі, виконує завдання, пов'язані з організацією і проектуванням засобів, способів та умов трудової діяльності людини.

4. Теоретико-методологічні основи педагогічної ергономіки щодо навчання української мови і літератури

Педагогічна ергономіка – галузь педагогічної науки, яка вивчає проблеми гармонізації суб'єкт-суб'єктних відносин учасників педагогічної взаємодії шляхом оптимізації психофізіологічних процесів, дидактичних засобів, матеріальних умов шкільної праці, гігієнічних, здоров'язберігальних

та естетичних чинників освітнього середовища.

На сучасному етапі розвитку педагогічної ергономіки перед нею постають такі основні завдання:

1) дослідження особливостей трудової діяльності учнів і учителя у процесі навчання та виховання;

2) вдосконалення та проектування таких матеріальних засобів і умов навчання, які максимально задовольнятимуть потреби педагогічного процесу;

3) оптимізація навчальної діяльності учителя та учнів шляхом пристосування до неї матеріальних засобів і умов навчального процесу.

Метою педагогічної ергономіки є розвиток в єдності таких напрямів дослідження та проектування: забезпечення високої ефективності навчального процесу на філологічному факультеті і, відповідно, функціонування системи «учитель – учень – засоби навчання – навчальне середовище»; збереження здоров'я та розвиток особистості усіх учасників педагогічного процесу під час навчання української мови і літератури. Цим забезпечується цілісність ергономічних досліджень та їх системний характер. У конкретних дослідженнях один з аспектів може переважати, однак загальна мета реалізується через їх сукупність і взаємодоповнюваність.

5. Розвиток ергономічних досліджень у філології

Неблагополучні тенденції підтверджують такі аспекти: 50 років тому середню школу закінчували майже 95% практично здорових дітей, а сьогодні цей показник ледве сягає 5%. За цей самий період тривалість життя населення на європейській частині пострадянської території скоротилося майже на 20 років (64 роки проти понад 80). Оскільки демографічна ситуація у інших європейських країнах порівняно стабільна, безпідставним є твердження про вплив екології, бо вона приблизно однакова на всьому європейському просторі.

Одним зі шляхів комплексного розв'язання проблем модернізації і технологізації освіти, навчального середовища, а також забезпечення здоров'я

учителів української мови і літератури та учнів і ефективності навчання є впровадження засад педагогічної ергономіки у навчально-виховний процес сучасної школи.

Значним внеском у розвиток філологічної ергономіки були публікації Міжнародної ради планування навчальних закладів, присвячені застосуванню наукових досліджень у шкільних закладах. Організація почала діяти в 1921 р. з метою «сприяти створенню розумних стандартів для шкільних будівель та обладнання, враховуючи економію витрат, достойність дизайну, достатність простору, здорові умови і безпеку людського життя».

Межі ергономіки в галузі освіти продовжують розширювати відповідно до виникнення важливих проблем у сучасній теорії та практиці філології.

ТЕМА 8

Філологічні дисципліни в системі педагогіки вищої школи

Основні питання:

1. Предмет і завдання педагогіки вищої школи.
2. Зв'язки педагогіки вищої школи з іншими науками.
3. Завдання педагогіки вищої школи на сучасному етапі.
4. Логіка і методика лінгвістичного дослідження.

1. Предмет і завдання педагогіки вищої школи

Педагогіка вищої школи – наука про закономірності навчання і виховання студентів, а також їх наукову і професійну підготовку як фахівців відповідно до вимог держави.

Предметом педагогіки вищої школи є процес формування духовно багатого, свідомого, гідного громадянина, спеціаліста вищої кваліфікації різних галузей народного господарства, науки, техніки, культури, освіти тощо.

Педагогіка вищої школи, що виникла на базі загальної (шкільної) педагогіки, розглядає вищі рівні навчання та виховання дорослої людини.

Вона тісно пов'язана передусім з науками психолого-педагогічного циклу:

- історією педагогіки, яка вивчає педагогічні ідеї та системи освіти в їх розвитку;
- віковою педагогікою (дошкільною, шкільною, педагогікою дорослих (андрогогікою)), що досліджує закономірності навчання й виховання, організаційні форми і методи навчально-виховного процесу стосовно різних вікових груп;
- дефектологією, зосередженою на вивченні форм і методів навчання людей з фізичними та розумовими вадами (сурдопедагогіка (грец. *surdus* – глухий), тифлопедагогіка (грец. *tuphlos* – сліпий), олігофренопедагогіка (грец. *olugos* – малий і *phren* – розум), логопедія (грец. *logos* – слово і *paidei* – виховання, навчання));
- професійна педагогіка, що вивчає закономірності, здійснює теоретичне обґрунтування, розробляє принципи, технології виховання і навчання людини, орієнтованої на конкретну професійну сферу діяльності;
- порівняльною педагогікою, що досліджує закономірності функціонування і розвитку освітніх і виховних систем в різних країнах шляхом зіставлення;
- соціальною педагогікою, що вивчає закономірності та механізми становлення і розвитку особистості в процесі здобуття освіти і виховання в різних соціальних інститутах, а також соціально орієнтовану діяльність освітніх, наукових, культурних та інших закладів, установ і соціальних служб, які сприяють формуванню соціальної активності дітей та молоді в процесі розв'язання політичних, економічних та інших проблем суспільства;
- гендерною (англ. *gender*, від грец. *genos* – рід) педагогікою, що функціонує як сукупність підходів, спрямованих на формування статевої поведінки в суспільстві;

- частковими, або предметними, методиками, які досліджують закономірності викладання і вивчення конкретних навчальних дисциплін у навчальних закладах всіх типів.

2. Зв'язки педагогіки вищої школи з іншими науками

Особливе значення для педагогіки вищої школи має її зв'язок із психологією, яка вивчає загальні закономірності і механізми функціонування психіки людини, її особистісного формування, розвитку, самоактуалізації, різноманітних психічних, психологічних і соціально-психологічних зв'язків і залежностей. Педагогіка обґрунтовує гуманістичні прийоми, способи та форми навчання й виховання. Кожний розділ педагогіки ґрунтується на відповідному розділі психології (наприклад, дидактика – на закономірностях функціонування пізнавальних, емоційних, вольових і мотиваційних процесів людини; теорія виховання – на психології особистості та психології групи; теорія управління навчально-виховним закладом – на психології управління). Інтеграція наук сприяє виникненню суміжних галузей, наприклад педагогічної психології, яка зосереджена на вивченні психологічних закономірностей, умов, чинників і механізмів навчання та виховання.

3. Завдання педагогіки вищої школи на сучасному етапі

Реалізація завдань педагогіки вищої школи відбувається у процесі її теоретичних пошуків, реальної педагогічної практики, постійної спрямованості на її удосконалення, на відповідність реаліям сьогодення.

4. Логіка і методика лінгвістичного дослідження

Сутність філологічного дослідження. Філологія як наука розвивається завдяки пошуково-дослідній роботі, тобто лінгвістичним дослідженням.

Лінгвістичні дослідження – процес формування нових лінгвістичних

знань; вид пізнавальної діяльності, спрямований на розкриття об'єктивних закономірностей мови.

Педагогічне дослідження має на меті виявлення об'єктивних закономірностей навчання, виховання і розвитку особистості. Воно спрямоване насамперед на вивчення предметної діяльності особистості як головного джерела її соціального формування і виховання.

У педагогіці здійснюються *фундаментальні і прикладні педагогічні дослідження*. *Фундаментальні* дослідження покликані розкрити сутність педагогічних явищ, знайти глибоко приховані засади педагогічної діяльності, дати їй наукове обґрунтування. *Прикладні дослідження* охоплюють питання, безпосередньо пов'язані з практикою.

Категорії педагогічного дослідження. До категоріального апарату педагогічного дослідження відносять: конкретно сформульовану педагогічну проблему і тему; об'єкт, предмет, гіпотезу, мету; завдання дослідження.

ПРАКТИЧНІ
ЗАНЯТТЯ.....

ТЕМА 1

Вимоги до особистості вчителя української мови і літератури

Мета заняття: ознайомити студентів філологічного факультету з сучасною педагогікою, а також з особливостями майбутнього фаху студентів; розвивати у студентів досконалість, правильність, доречність, чіткість, лаконічність, точність, ясність, доступність мови як основних мовних якостей фахівця; виховувати любов до української мови та літератури, до етичних і естетичних якостей національного менталітету.

Основні питання:

1. Професійна діяльність і особистість учителя української мови і літератури. Загальні засади філологічної професії.
2. Становлення і розвиток філологічної професії.
3. Особливості філологічної професії.
4. Структура філологічної діяльності.
5. Стили філологічної діяльності.
6. Учитель української мови як суб'єкт філологічної діяльності.
7. Специфіка філологічної спеціальності.

ПИТАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ПОПЕРЕДНІХ ЗНАТЬ, ОБГОВОРЕННЯ
САМОСТІЙНОГО ВИВЧЕННЯ ТА ОСМИСЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО

МАТЕРІАЛУ:

1. Розкажіть про професійну діяльність і особистість учителя української мови і літератури. Які Ви знаєте загальні риси філологічної професії?
2. Визначте становлення і розвиток філологічної професії.
3. Які Ви знаєте особливості філологічної професії?
4. Поясніть структуру філологічної діяльності.
5. Які Ви знаєте стилі філологічної діяльності?
6. У чому полягає специфіка філологічної спеціальності?

ХІД ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

ЗАВДАННЯ І ВПРАВИ, ТЕСТИ:

Завдання 1. Ознайомтесь із Державною національною програмою «Освіта. Україна ХХІ ст.». Визначте пріоритетні напрямки та шляхи створення системи безперервного навчання і виховання учнів. Оформіть відповідь у вигляді тез (об'єм до 10 речень).

Завдання 2. Заповніть таблицю «Становлення і розвиток педагогічної професії»:

	Країна, про яку або йде мова	Хто був учителем?	Обов'язки вчителя	Оплата праці вчителя (гроші, натур. продукт тощо)
.				

Завдання 3. Напишіть у публіцистичному стилі есе про хелперський (оскільки педагогічна діяльність пов'язана з наданням підтримки і допомоги іншим) характер педагогічної діяльності. Обсяг близько 10 речень.

Завдання 4. Заповніть порівняльну таблицю «Своєрідність педагогічної професії».

	Характер педагогічної діяльності	Предста вники	Позитив ні риси	Негатив ні риси
.	Гуманістичний характер.			
.	Колективний характер.			
.	Творчий характер.			

Завдання 5. Створіть професіограму вчителя української мови і літератури.

Завдання 6. Заповніть таблицю «Специфіка філологічної спеціальності»

	Назва професії	Вимоги до роботи	Недолік и	Оплата
.	учитель української мови і літератури			
.	університетський викладач			
.	перекладач			
.	копірайтер			
.	редактор			
.	фрірайтер			

Тести

1. Непрофесійною є педагогічна діяльність:

- а) батьків із виховання дітей у сім'ї;
- б) на оволодіння системою спеціальних знань, умінь і навичок;
- в) вихователів і батьківського колективу;
- г) репетиторів із виховання дітей.

2. Людину, яка професійно займається педагогічною діяльністю, називають у технікумі, училищі вищому навчальному закладі:

- а) вихователь;
- б) учитель;
- в) викладач;
- г) педагог.

3. Кваліфікація – це

а) вид трудової діяльності, що характеризується сукупністю вимог до особистості;

- б) вид занять у межах професії;
  - в) рівень і вид професійної підготовленості, що характеризує можливості спеціаліста у розв'язанні певного виду завдань;
  - г) неперервний процес розв'язання різноманітних завдань.
4. Випускники коледжів, інститутів педагогічного профілю називаються:
- а) бакалаври;
  - б) спеціалісти;
  - в) магістри;
  - г) молодші спеціалісти.
5. Управління переважно пізнавальною діяльністю школярів називається:
- а) виховна робота;
  - б) класне керівництво;
  - в) викладання;
  - г) діяльність із самоосвіти і професійного самовиховання.
6. Діяльність педагогів-експериментаторів називається:
- а) управлінська діяльність;
  - б) організаторська діяльність;
  - в) методична діяльність;
  - г) науково-дослідницька діяльність.
7. Учитель виконує ... функцію, коли формує переконання, систему ставлень, готовність до налагодження стосунків з оточенням:
- а) інформативну;
  - б) розвивальну;
  - в) виховну;
  - г) орієнтувальну.
8. До термінальних, або функцій-цілей, належать такі:
- а) інформативна, діагностична, стимулювальна, прогностична, психотерапевтична, рекреаційна;
  - б) навчальна, виховна, розвивальна, соцілізуюча;
  - в) управлінська, коригувальна, методична;

г) стимулювальна, коригувальна, навчальна.

9. Педагог, який виявляє організованість і чіткість у роботі, високу вимогливість, впевненість, наполегливість, називають:

- а) емоційним типом;
- б) інтелектуальним типом;
- в) вольовим типом;
- г) організаторським типом.

10. Емоційно забарвлений стереотип сприймання образу педагога у свідомості вихованців, колег, а також у масовій свідомості, називається:

- а) екстравагантність;
- б) самопрезентація;
- в) педагогічний імідж;
- г) епатаж.

ТЕМА 2

Методика викладання філологічних дисциплін

Мета заняття: ознайомити студентів філологічного факультету з сучасною методикою викладання філологічних дисциплін, а також з особливостями майбутнього фаху студентів; розвивати у студентів досконалість, правильність, доречність, чіткість, лаконічність, точність, ясність, доступність мови як основних мовних якостей фахівця; виховувати любов до української мови та літератури, до етичних і естетичних якостей національного менталітету.

Основні питання:

1. Предмет методики викладання філологічних дисциплін.
2. Методика підготовки і читання лекцій на філологічному факультеті.

3. Методика підготовки і проведення семінарських занять на філологічному факультеті.

4. Самостійна робота студентів на філологічному факультеті.

**ПИТАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ПОПЕРЕДНІХ ЗНАНЬ, ОБГОВОРЕННЯ
САМОСТІЙНОГО ВИВЧЕННЯ ТА ОСМИСЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО
МАТЕРІАЛУ:**

1. Розкажіть про предмет методики навчання української мови?
2. Визначте специфіку підготовки і читання лекцій із філологічних дисциплін.
3. Які Ви знаєте види лекцій?
4. Поясніть, як правильно підготувати і провести семінарське заняття на філологічному факультеті.
5. Які Ви знаєте види семінарських занять?
6. У чому полягає самостійна робота студентів на філологічних факультетах?

ХІД ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

ЗАВДАННЯ І ВПРАВИ, ТЕСТИ:

Завдання 1. Заповніть таблицю «Елементи вузівської лекції»

	Етапи	Елементи
.	Вступна частина	
.	Основна частина	
.	Заклучна частина	

Завдання 2. Опишіть технологію проведення семінару – «мозкового штурму» на прикладі заняття з української мови чи літератури.

Завдання 3. Напишіть стислий реферат на тему: «Самостійна робота студента на філологічному факультеті» (обсяг 0,5 сторінки).

Завдання 4. Заповніть таблицю «Класифікація семінарів»:

	Назва	Позитивні риси	Негативні риси
.	Семінар – дискусія		
.	Семінар – «мозковий штурм»		

Завдання 5. Дайте характеристику педагогічній діяльності Т. Донченко, К. Плиско, М. Пентилюк, С. О. Караман, О. Дорошкевич, О. Мазуркевич, Т. Бугайко, О. Бандура, К. Сторчак, Є. Пасічник, Б. Степанишин, Н. Волошина та іншим відомим сучасним методистам, які працюють над створенням нових методик навчання української мови і літератури. Таблиця «Відомі сучасні методисти».

	Прізви ще, ім'я, по батькові	Роки життя	Напрямок роботи	Праці
.	Тамара Кузьмівна Донченко	20.10.1 938 р.	Методика навчання української мови	Мовленнєвий розвиток учнів у процесі навчання української мови в основній школі, 2011.

Завдання 6. Напишіть орієнтовну схему аналізу лекції з української мови і літератури.

Тести

1. Методи, які передбачають анкетування, цілеспрямоване спостереження уроків української мови і літератури, називають:

- а) описовими;
- б) статистичними;
- в) емпіричними;
- г) теоретичними.

2. Терпимість до чужих думок і міркувань – це:

- а) емпатія;

- б) толерантність;
- в) екстравагантність;
- г) креативність.

3. Семінари – це

- а) вищий рівень організації навчальної діяльності, який передбачає підвищення пізнавальної активності студентів;
- б) практичне застосування теоретичних результатів;
- в) експериментальне впровадження теоретичних засад;
- г) основна форма проведення навчальних занять, призначених для засвоєнням теоретичного матеріалу.

4. Коли кілька студентів готують повідомлення з вузлових питань, а всі учасники долучаються до їх обговорення це:

- а) семінар – дискусія;
- б) семінар – розв'язання проблемних завдань;
- в) семінар – «мозковий штурм»;
- г) семінар – прес-конференція.

5. До самостійної роботи входять такі види, окрім:

- а) слухання лекцій;
- б) відпрацювання тем лекцій та семінарських завдань;
- в) підготовка рефератів і курсових робіт, написання дипломних робіт;
- г) відвідування одногрупників.

6. Труднощі, які зумовлені зміною місця мешкання, новими умовами життя, особливостями спілкування зі значним колом нових людей тощо, називаються:

- а) соціальними;
- б) навчальними;
- в) професійними;
- г) асоціальними.

7. Методика української мови належить до:

- а) філологічних наук;

- б) педагогічних;
- в) природничих;
- г) гуманітарних.

8. Лінгводидактика – це :

а)) методика, яка розглядає шляхи і способи реалізації змістових ліній шкільних програм з української літератури і досліджує особливості вивчення її розділів;

б) методика, яка розглядає шляхи і способи реалізації змістових ліній шкільних програм з української мови і досліджує особливості вивчення її розділів;

в) частина методики, в якій досліджуються закономірності засвоєння літератури;

г) частина методики, в якій досліджуються закономірності засвоєння мови.

9. Об'єктом методики є:

- а) стан науки в певний період;
- б) діяльність у межах певного розділу науки;
- в) процес навчання української мови і літератури;
- г) професійна підготовка сучасного вчителі-філолога.

10. Загальнодидактичними засадами методики є:

а) зв'язок у вивченні розділів шкільного курсу, функціонально-стилістичне спрямування, комплексний підхід до формування різних видів мовленнєвої діяльності;

б) етнопедагогічний аспект, комунікативно-діяльний аспект, взаємозв'язок у навчанні споріднених і неспоріднених мов;

в) науковість, систематичність, спадкоємність, перспективність, зв'язок теорії з практикою, наочність, свідомість, доступність, міжпредметні зв'язки;

г) науковість, систематичність, спадкоємність, перспективність, зв'язок теорії з практикою, наочність, свідомість.

ТЕМА 3

Професійно-педагогічна комунікація як феномен педагогічної діяльності вчителів української мови і літератури

Мета заняття: ознайомити студентів філологічного факультету з професійно-педагогічною комунікацією, а також з особливостями майбутнього фаху студентів; розвивати у студентів досконалість, правильність, доречність, чіткість, лаконічність, точність, ясність, доступність мови як основних мовних якостей фахівця; виховувати любов до української мови та літератури, до етичних і естетичних якостей національного менталітету.

Основні питання:

1. Особливості професійно-педагогічної комунікації вчителя української мови і літератури.
2. Інформація у професійно-педагогічній комунікації вчителів української мови і літератури.
3. Функції професійно-педагогічної комунікації вчителя української мови і літератури.
4. Модель процесу комунікації на філологічному факультеті.
5. Особливості філологічної комунікації.

ПИТАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ПОПЕРЕДНІХ ЗНАТЬ, ОБГОВОРЕННЯ САМОСТІЙНОГО ВИВЧЕННЯ ТА ОСМИСЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ:

1. Розкажіть про особливості професійно-педагогічної комунікації.
7. Визначте функції професійно-педагогічної комунікації.
8. Які Ви знаєте моделі процесу комунікації?
9. Поясніть особливості філологічної комунікації.
10. Які Ви сприймаєте інформацію у професійно-педагогічній комунікації?
11. У чому полягає комунікативність учителя?

ХІД ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

ЗАВДАННЯ І ВПРАВИ, ТЕСТИ:

Завдання 1. Розглянемо схеми безпосередніх і опосередкованих зв'язків суб'єктів комунікації. Опишіть за схемою їхні особливості: що спільного і відмінного є між ними.

Рис. 1. Зв'язок між суб'єктами комунікації за наявності посередника

Рис. 2. Безпосередні зв'язки суб'єктів комунікації

Завдання 2. Заповніть таблицю «Функції професійно-педагогічної комунікації»

	Функція	Основні риси

Завдання 3. Розгляньте схему «Модель процесу взаємообміну комунікацією». Опишіть, як вона діє на практиці навчання у вищих філологічному профілю.

Модель процесу взаємообміну інформацією (комунікації), його складники та взаємозв'язки між ними представлено на рис. 1.

Завдання 4. Опишіть, як відбувається втрата інформації під час комунікації на конкретному прикладі, взятому з лекції чи практичного заняття (схема додається).

Рис. 1. Втрати інформації у процесі комунікації

Завдання 5. Заповніть таблицю «Універсальні якості особистості вчителя української мови і літератури»

	Якості особистості вчителя української мови і літератури	Загальна характеристика якості вчителя української мови і літератури
.	Рівень ціннісного ставлення	
.	Комунікативна спрямованість	
.	Психологічна підготовленість	
.	Доброзичливість	
.	Толерантність	
.	Емпатійність	
.	Рефлексивність	

.		
.	Прозорість	
.	Інтелігентність	
0.	Конгруентність	
1.	Товариськість	
2.	Колективізм	
3.	Контактність	
4.	Сугестивність	

Завдання 6. Визначте особливості філологічної спеціальності за таким планом:

1. Опис професії.
2. Особисті якості.
3. Освіта (Що треба знати?)
4. Місце роботи і кар'єра.
5. Споріднені професії.

Тести

1. Система безпосередніх чи опосередкованих зв'язків, взаємодій педагога, що реалізується за допомогою вербальних і невербальних засобів, засобів комп'ютерної комунікації з метою взаємообміну інформацією, моделювання й управління процесом комунікації. Регулювання педагогічних відносин називається

- а) навчальний процес;
- б) організаторсько-виховна робота;

- в) навчально-педагогічна діяльність;
- г) професійно-педагогічна комунікація.

2. Об'єктом професійно-педагогічної комунікації є

а) система безпосередніх чи опосередкованих зв'язків, взаємодій педагога;

б) носій активного, діяльного, творчого начала, який є комунікативно освіченою особистістю, здатною свідомо планувати й організовувати власну комунікативну діяльність, впливати на партнера, сприймати, аналізувати, оцінювати інформаційний, емоційний та інтелектуальний зміст його висловлювання;

в) соціальна група, яка, взаємодіючи із суб'єктом зовнішнього середовища, впливає на поведінку і спілкування кожного причетного до неї індивіда;

г) спільна діяльність суб'єктів комунікації, результатом якої є поглиблення їх інформованості, підвищення якості комунікативної діяльності, розвиток комунікативних умінь, збагачення комунікативного досвіду.

3. Дистанційне навчання – це

а) комунікація між викладачем студентами за допомогою спеціальних технічних засобів;

б) комунікація викладачів з батьками студентів;

в) комунікація викладачів з різними навчальними закладами через посередництво Інтернету;

г) комунікація безпосередньо між викладачем і студентами через прямі контакти.

4. Матерія, щоб стати інформацією, відображається як самоорганізована, самокерована система (живих організмів і їхніх співтовариств, людини і людського суспільства, створених людиною кібернетичних пристроїв) вважають представники

а) атрибутивного підходу;

б) функціонально-кібернетичного підходу;

в) семантичного підходу;

г) символічного підходу.

5. До найпоширенішого джерела педагогічної інформації належать штучні засоби збереження і передавання інформації, як-от:

а) впливаючи на них, пристосовуючи їх до власних потреб, виступаючи щодо них суб'єктом діяльності, людина отримує інформацію;

б) досягнення педагогічної науки, науково-осмислений педагогічний досвід; як відомості про педагогічні процеси, що здійснюються у відповідних навчальних закладах;

в) підсвідомість, що автоматично забезпечує життєдіяльність організму, зокрема інстинкти, емоції; свідомість, яка здійснює аналітичну діяльність; над свідомість, що виражається в уяві, інтуїції, творчості;

г) усне мовлення, друковане слово, живопис, кіно, музика та ін.

6. Функція, яка передбачає оволодіння суб'єктами комунікації комунікативними знаннями, їхнім постійним оновленням, комунікативною рефлексією з метою ефективного діалогу в педагогічній діяльності, сприяє поглибленню, розширенню та закріпленню знань, умінь і навичок, називається

а) термінальна життєзабезпечувальна;

б) термінальна розвивальна;

в) термінальна виховна;

г) термінальна навчальна.

7. Декодування під час взаємообміну інформацією відбувається як

а) подача інформації, яку прагне донести її відправник до одержувача у зрозумілих для нього кодах (символах), тобто у словах усної писемної мови, візуальних образах та їх рухів, запахах і звуках, кольорі, жестах;

б) повідомлення, закодоване за допомогою символів;

в) переклад інформації мовою одержувача, що залежить від його сприйняття, здатності розрізнити й інтерпретувати коди, які використовуються для передавання інформації;

г) засоби комунікації.

8. Гностична – це така комунікативна здібність, яка може мати

а) здатність до самовираження своєї особистості: прагнення бути зрозумілим іншими, правдивість, довіра до партнерів;

б) здатність розуміти інших людей: прагнення до розуміння співрозмовників, уміння слухати, психологічна спостережливість, здатність до ідентифікації;

в) здатність адекватно впливати на партнерів по комунікації: вимогливість, увічливість, уміння переконувати, рішучість, такт, дисциплінованість;

г) здатність емоційно сприймати навколишній світ: радіти за друзів, колег; бути толерантним до інших людей; без страху виражати свої емоції (радість, страх, гнів).

9. Гіпокомунікативність – це

а) нездатність нормально контактувати, організовувати зворотний зв'язок із співрозмовником;

б) намагання стати центром спілкування, неадекватне усвідомлення позиції партнерів, ігнорування їхніх кутів зору;

в) сукупність істотних, відносно стійких властивостей особистості, що сприяють успішному прийому, розумінню, засвоєнню, використанню й передаванню інформації;

г) здатність бути комунікабельним з колегами, студентами або учнями.

10. Рефлексивність – це

а) вміння бачити свою спорідненість з учнем, тактовно виразити себе і своє ставлення до нього, здатність порозумітися з ним;

б) передбачення активного і відстороненого спостереження за своєю діяльністю, готовність до її погляду, до різноманітних реакцій у взаємодії з дітьми;

в) знання світу і почуттів дитини, сприйняття себе в ролі «учня», тобто особистості, яка розвивається, має право на помилку; діяльність «тут і тепер», сприйняття усього спонтанного в комунікативній ситуації;

г) здатність педагога впливати на емоційну сферу дитини.

ТЕМА 4

Загальні засади педагогічної інноватики. Використання інноваційних технологій на уроках української мови і літератури

Мета заняття: ознайомити студентів філологічного факультету з педагогічною інноватиною, а також з особливостями її використання майбутніми філологами; розвивати у студентів досконалість, правильність, доречність, чіткість, лаконічність, точність, ясність, доступність мови як основних мовних якостей фахівця; виховувати любов до української мови та літератури, до етичних і естетичних якостей національного менталітету.

Основні питання:

1. Інноваційність як ознака сучасності.
2. Гуманістична спрямованість освітніх інноваційних процесів на філологічному факультеті.
3. Педагогічна інноватика у структурі лінгвістичного знання.
4. Використання інноваційних технологій на уроках української мови і літератури.

ПИТАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ПОПЕРЕДНІХ ЗНАНЬ, ОБГОВОРЕННЯ САМОСТІЙНОГО ВИВЧЕННЯ ТА ОСМИСЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО

МАТЕРІАЛУ:

1. Розкажіть про інноваційність як ознаку сучасності.
2. Визначте гуманістичне спрямування освітніх інноваційних процесів.
3. Поясніть інноватику у структурі наукового знання.
4. Які Ви знаєте інноваційні технології?
5. У чому полягає специфіка використання інноваційних технологій на уроках української мови і літератури?
6. У чому ви вбачаєте своєрідність сучасної освітньої ситуації? Охарактеризуйте причини і сутність світової кризи освіти.

7. Розкрийте соціальне значення таких принципів Державної національної програми «Освіта» («Україна XXI століття»): пріоритетність освіти; демократизація освіти; гуманізація освіти; гуманітаризація освіти; національне спрямування освіти; відкритість системи освіти; неперервність освіти; неподільність навчання й виховання; багатокладність і варіантність освіти.

8. Обґрунтуйте роль інноваційних процесів у сучасній освіті.

9. Якими є вимоги до освітнього рівня фахівців сучасного високотехнологічного виробництва? Який педагог потрібен сучасному навчальному закладу?

10. Окресліть коло проблем навчального закладу, на вирішення яких спрямована інноваційна діяльність.

11. Розкрийте специфіку інноваційного навчання та його роль у розвитку самоцінної особистості.

12. Чим обумовлена важливість співробітництва і співтворчості як характеристик інноваційності у процесах навчання і виховання?

ХІД ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

ЗАВДАННЯ І ВПРАВИ, ТЕСТИ:

Завдання 1. Розгляньте схему «Кругообіг якості освіти», поясніть як він відбувається.

Рис. 1. Кругообіг якості освіти

Завдання 2. Заповніть таблицю «Гуманістична педагогіка»

	Позитивні риси	Негативні риси

--	--	--

Завдання 3. Розгляньте схему «Діалектика взаємоперетворення інновації і традиції». Поясніть, як Ви розумієте цей зв'язок між традиційним та інноваційним.

Рис. 2. Діалектика взаємоперетворення інновації і традиції

Завдання 4. Дайте коротку характеристику інноваційним упродовженням Станіслава Шацького, Антона Макаренка, Василя Сухомлинського, Шалву Амонашвілі, Софії Лисенкової, Марії Монтезорі.

Завдання 5. Запропонуйте використання інноваційної технології на уроках української мови або літератури. Оформіть їх у вигляді таблиці «Інновацій технології на уроці з української мови (літератури)»

	Назва методу, прийому	Загальна характеристика

Тести

1. Вироблення вміння оволодіти та оперувати найрізноманітнішою інформацією називається

- а) навчання жити;
- б) навчання співіснувати;
- в) навчання працювати;
- г) навчання навчатися.

2. Педагогічна інноватика – це

а) вчення про створення, оцінювання, освоєння і використання педагогічних новацій;

б) напрям у педагогіці, представники якого започаткували й використовували інноваційні системи і методи навчання та виховання;

в) широкий простір для реалізації позиції дитини у процесі навчання й виховання;

г) зорієнтована на динамічні зміни в навколишньому світі навчальна та освітня діяльність, яка ґрунтується на розвитку різноманітних соціально-адаптаційних можливостей особистості.

3. Новизна, яка охоплює принципово невідомі раніше новації, які внаслідок їхньої реалізації стають радикальними нововведеннями, називається

а) суб'єктивна новизна;

б) відносна новизна;

в) абсолютна новизна;

г) об'єктивна новизна.

4. Перетворення, конструювання окремих елементів педагогічних систем, засобів, методів, умов навчання та виховання називаються

а) педагогічними вдосконаленнями;

б) педагогічними відкриттями;

в) педагогічними винаходами;

г) педагогічними недоліками.

5. Педагоги, які приходять до нового в результаті власних пошуків, називаються

а) педагоги-винахідники;

б) педагоги-модернізатори;

в) педагоги-майстри;

г) педагоги-інноватори.

6. Мозковий штурм

а) спонукання учнів виявити уяву та творчість, розвиває вміння швидко аналізувати ситуацію;

б) зумовлений суспільною потребою комплексні процеси створення, впровадження, поширення новацій і зміни освітнього середовища;

в) життєдайне джерело дитячого мислення, благородних почуттів та прагнень;

г) є широким публічним обговоренням якогось спірного питання.

7. Уперше відкрите, створене або зроблене, сформоване недавно замість попереднього є

а) інноваційною діяльністю;

б) інновацією;

в) нововведенням;

г) новим.

8. Трансфер – це

а) проникнення елементів однієї культури в іншу і набуття при цьому нових, не властивих раніше якостей;

б) перше застосування нового продукту або процесу;

в) комплексний процес створення, розповсюдження та використання нового практичного засобу (новації);

г) один із основних критеріїв оцінювання педагогічних досліджень.

9. Педагогічна кваліметрія – це

а) вимір новизни суб'єкта;

б) вимір методів і прийомів навчання;

в) вимір новизни об'єкта;

г) вимір засобів навчання.

10. Інновація вживається у таких значеннях, окрім:

а) сукупність традиційних дій педагога;

б) результат інноваційного процесу;

в) форма організації інноваційної діяльності;

г) зміни в освітній практиці.

ТЕМА 5

Педагогічна етика вчителів української мови і літератури

Мета заняття: ознайомити студентів філологічного факультету з педагогічною етикою, а також з особливостями майбутнього фаху студентів; розвивати у студентів досконалість, правильність, доречність, чіткість, лаконічність, точність, ясність, доступність мови як основних мовних якостей фахівця; виховувати любов до української мови та літератури, до етичних і естетичних якостей національного менталітету.

Основні питання:

1. Моральна культура і духовна творчість учителя української мови і літератури.
2. «Інструментарій» моралі учителя української мови і літератури.
3. Поняття «духовна творчість учителя української мови і літератури».
4. Джерела філологічної етики.

ПИТАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ПОПЕРЕДНІХ ЗНАНЬ, ОБГОВОРЕННЯ САМОСТІЙНОГО ВИВЧЕННЯ ТА ОСМИСЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО

МАТЕРІАЛУ:

1. Розкрийте поняття «інструментарій» моралі вчителя української мови і літератури.
2. Які джерела філологічної етики Ви знаєте?
3. У чому сутність поняття «духовна творчість учителя української мови і літератури»?
4. Розкажіть про моральну культуру і духовну творчість учителя української мови і літератури.

ХІД ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

ЗАВДАННЯ І ВПРАВИ, ТЕСТИ:

Завдання 1. Напишіть твір-мініатюра на тему «Сучасні моральні якості вчителя української мови і літератури».

Завдання 2. Прочитайте дібрані прислів'я і приказки. Визначте тематику. Утворіть з ними невеликий текст (10 речень), який би узагальнив основну думку.

Дурний друг – недруг.

Річ краще нова, а дружба – стара.

Не той друг, хто медом маже, а той, хто правду каже.

Не карай, Боже, нічим, як другом лихим.

Приятелів тьма, а вірного друга нема.

Що тобі не мило, другові не зич.

Були б пиріжки, будуть і дружки.

З дурнем дружити – свій розум тратити.

Не варто з другом сваритися, бо доведеться миритися.

Друга у скруті пізнають.

В лиху годину пізнаєм вірну людину.

Скарб – не друг, а друг – скарб.

Друг – боягуз гірший лютого ворога.

Дружба та братство – найбільше багатство.

Скажи мені, хто твій друг, і я скажу тобі, хто ти є.

Завдання 3. Оформіть таблицю «Моральна культура вчителя української мови і літератури».

	Моральні якості	Основна характеристика
.		

Завдання 4. Опишіть особливості етикету українців, які умови потрібні для їхнього використання.

До етикету відносимо: правила вітання, представлення та знайомства; звертання до інших; вимоги щодо одягу, поведінку у громадських місцях, поведінку чоловіка щодо жінки; правила піднесення подарунків та сувенірів; накривання столу і поведінки за столом тощо. Сукупність правил поведінки, які регулюють зовнішні прояви людських стосунків, називається етикетом.

Великий тлумачний словник сучасної української мови етикет подає як установлені норми поведінки і правила ввічливості в будь-якому товаристві. Це складова частина зовнішньої культури окремої людини і суспільства загалом. Людина, спілкуючись відповідно до загальноприйнятих правил етикету, тим самим демонструє свою готовність зважати на ту спільноту людей, серед яких вона живе.

Завдання 5. Прочитайте дібраний текст. Яка його проблематика? Чи зі всіма нормами Ви згодні? Якщо ні, чому? Напишіть короткий відгук на статтю.

ГОСТИННИЙ ЕТИКЕТ

Ідучи в гості українці обов'язково приносили з собою подарунки, які зазвичай були простими – це хлібина та кварта горілки.

В українській родині завжди панував культ гостинності і звичайно ж в цьому прекрасному народному культурі діяли свої усталені норми етикету. Ще в сиву давнину київський князь Володимир Мономах у своєму "Повчанні дітям" зазначав: "Вшануйте гостя, хоч би звідки він до вас прийшов".

Досить поширеною у селах був звичай "шапкування". Зайшовши в хату гість повинен скинути шапку чи інший головний убір. Обов'язково повинен посміхнутися і привітатися зі словами: "Здрастуйте у вашій хаті, на хліб – сіль багатій". Ці норми етикету виховували моральні чесноти – повагу, ввічливість, доброзичливість, адже скривдити гостя – скривдити Бога. Українська гостинність вирізнялася особливою гуманністю, глибинне коріння якої є спільним для всіх східних слов'ян. Із давніх-давен було заведено, що той, хто відвідає оселю, тривалий час вважається своїм, оскільки прилучається до духів цього дому. Власники будинку робили все, аби пригостити гостя. В народі це має назву "віддати почесь". В зв'язку з цим в українського народу склалися відповідні норми етикету при частуванні (причащанні) гостя. Перш за все, на столі обов'язково мав лежати кусень хліба та щіпка солі. ("Клади перед людей хліб на столі, будеш у людей на чолі"). Вважалося, що той, хто скуштує кусень хліба з сіллю, дістане господнє благословення і ніколи не посміє скривдити тих, хто частує. Непристойним вважалося розпитувати гостя про його

особистість, про мету його візиту, не нагодувавши його. У давні часи, перш ніж нагодувати гостя, господиня мила гостеві ноги. Ця норма протрималась в українців до XIX ст.

За нормами народного етикету умови гостювання суворо регламентувалися. По-перше, не прийнято було ходити в гості під час польових робіт. По-друге – негативно засуджувалось гостювання в будні дні. В ці дні дозволялися відвідини родичів чи сусідів лише у господарських справах. Ритуал прийому в буденні дні був спрощений до мінімуму. По-третє, гість, який прийшов у звичайній справі, обов'язково повинен бути запрошений до оселі хоча б, як говорять в народі, "хоч на хвилинку". В цьому контексті, гість переступав поріг хати, і цим самим виявляв глибоку повагу до домочадців та їхніх предків, які за повір'ям, мешкали саме під порогом. Господиня (чи господар), повинні були обов'язково посадити гостя за стіл, який накривали скатертиною і подати хліб з сіллю. В деяких регіонах України прийнято було подавати гостю келих виноградного вина. По-четверте, якщо гість не мав часу пригощатися за столом, тоді його садовили на лаву біля печі, яку протирали чистою ганчіркою. По-п'яте, гість обов'язково мусив присісти, хоч на декілька хвилин, оскільки у противному разі цю хату обминуть "старости".

Етикет прийому гостей мав суттєву відмінність, від тих днів, коли спеціально (на Різдво, Великдень, Трійцю, храмові свята, іноді недільні дні, а також сімейні урочистості – весілля, народини, похорони, поминки) приходили в гості. Число свят, коли можна було ходити в гості в деяких місцевостях України суттєво регламентувалося. В ряді регіонів, ходили лише на храмові свята, в інших - на дні Івана, Михайла, Миколая.

Відповідно до норм народного етикету гості приходили за запрошенням. ("Прийшли непрохані, то й підемо не кохані"; "Прийшов непроханий, піде недякуваний"; "Поїхав би в гості – та люди не кличуть"). Воно лунало наприкінці кожного гостювання. Існував цілий комплекс дій, які повинен був виконати той господар, до якого прийдуть гості. По-перше – готували святкові страви; по-друге – обов'язково господиня оселі пекла хліб; по-третє –

готували подарунки дітям, які передавали батьками, оскільки дітей не прийнято було брати в гості, їх залишали вдома. Особи, які приходили в гості також мали виконувати ряд усталених норм етикету. Насамперед, приходили без запізнення. Прийшовши в гості вони спочатку віталися з чоловіком, а потім з його дружиною. Цим підкреслювався престиж глави сім'ї та повага до нього зі сторони гостей які прийшли. Те ж саме робили, коли в оселі вже були гості, незважаючи на усталене в українському середовищі шанобливе до них ставлення. Обов'язково приносили з собою подарунки, які зазвичай були простими – це хлібина та кварта горілки. ("Хоч їду в гостину, то беру хліб у торбину"). Виконували ряд цих норм і господарі, які приймали гостей. Вони повинні були обов'язково по закінченні гостювання також пригостити гостей хлібом та пирогами.

Важливу частину української необрядової гостинності становив звичай дарування і віддарювання. Дарунки насамперед символізували дружбу і прихильність однієї сім'ї до іншої.

Характеризуючи гостинний етикет українців слід особливим чином звернути увагу на трапезу, тобто обряд частування. По-перше – гостю відводилось найкраще і найзручніше місце в кімнаті де проходить трапеза. Дорогих гостей садовили на покуть, тобто почесне місце в хаті. ("Який гість, така йому й честь"; "Милий гість не часто буває"; "Розумного саджають на покуті для честі, а дурного для сміху"). По-друге – господарі не повинні були сидіти під час трапези за стіл, а весь час ходити біля гостей підносячи їм їжу і припрошуючи їх їсти. Під час гостинної трапези виключної уваги надавали саме припрошенню до їжі та питва. Відповідно і цей аспект етикету суворо регламентувався: господар будинку повинен був припрошувати лише чоловіків, а господиня – виключно жінок. По-третє – гості не мали права починати самотійно пригощатися, не отримавши благословення від господаря будинку. ("У гостях останній починай їсти, а перший переставай"). Кожну нову страву гості не мали права їсти до тих пір, поки господарі декілька раз методом примусу не заставляють їх спробувати страву. По-четверте – гості не повинні

були брати будь-що зі столу, а тим більше виходити під час трапези із-за столу. По-н'яте – обов'язковим під час гостин було вживання горілки".

Тести

1. Імперативна регуляція передбачає

а) безумовний моральний наказ, притаманний розуму, що є вічним, незмінним і покладеним в основу моралі;

б) безперервний процес приведення у відповідність до моральних норм реальної поведінки особистостей, груп і колективів, які діють у суспільстві;

в) самодетермінацію культури людини;

г) визнання об'єктивної закономірності і причину зумовленості усіх явищ природи та суспільства.

2. Норми, які не виконують примусової функції, а їх збуджувальна сила спирається на авторитет суспільної думки і самосвідомість, моральний позитивний вибір суб'єкта моральних відносин, називаються

а) ненормованими стосунками;

б) нормами-рамками;

в) нормами-заборами;

г) нормами-зразками.

3. Володимир Біблер вважає, що «культура» має три основні характеристики, окрім

а) форма одночасного буття і спілкування минулих, сучасних і майбутніх культур, їх взаємовиникнення і діалогу;

б) форма детермінації індивіда в горизонті особистості, самодетермінації людського життя, свідомості, мислення; тобто форма вільного вирішення і переосмислення своєї долі у свідомості її історичної і загальної відповідальності;

в) знаходження «світу вперше»;

г) твердження про тотожність матеріальних і духовних цінностей у житті людини.

4. Об'єктом моральної регуляції є

- а) вчинки особистості;
- б) педагогічний процес;
- в) педагогічна діяльність;
- г) поведінка особистості.

5. Сферою моральної регуляції є

- а) сукупність відносин особистості та суспільства;
- б) сукупність відносин людини і колективу;
- в) сукупність відносин між людьми;
- г) сукупність відносин між різними колективами.

6. Внутрішньої детермінації – це

а) моральна ознака, яка визнає об'єктивну закономірність і причинну зумовленість усіх явищ природи та суспільства.

б) філософської концепції, яка визнає об'єктивну закономірність і причинну зумовленість усіх явищ природи та суспільства;

в) естетична ознака, яка визнає об'єктивну закономірність і причинну зумовленість усіх явищ природи та суспільства.

г) педагогічна концепції, яка визнає об'єктивну закономірність і причинну зумовленість усіх явищ природи та суспільства.

7. У філософській і етичній літературі – сфера (спосіб) нормативної регуляції діяльності людини в суспільстві, особлива форма суспільної свідомості та вид суспільних відносин - це

- а) менталітет;
- б) естетика;
- в) етика;
- г) мораль.

8. Регуляція моралі, яка поширюється на членів суспільства будь-яких соціального стану, професії, характеру, переконань, рівня знань тощо. Існування і вплив моралі об'єктивні: вона існує для членів суспільства з народження як умова соціального життя, називається

- а) соціальна;

- б) політична;
- в) громадська;
- г) громадянська.

9. Творчість педагога, як активна та самостійна діяльність, у процесі якої формується інша людина, називається

- а) естетична;
- б) світська;
- в) духовна;
- г) моральна.

10. Культура, яка презентує певний тип мислення, суспільної свідомості, який є провідним для деяких людей, називається

- а) масова;
- б) елітарна;
- в) пролетарська;
- г) міщанська.

ТЕМА 6

Психологічні джерела виховної майстерності вчителів української мови і літератури

Мета заняття: ознайомити студентів філологічного факультету з психологічними джерелами виховної майстерності, а також з особливостями майбутнього фаху студентів; розвивати у студентів досконалість, правильність, доречність, чіткість, лаконічність, точність, ясність, доступність мови як основних мовних якостей фахівця; виховувати любов до української мови та літератури, до етичних і естетичних якостей національного менталітету.

Основні питання:

1. Самореалізація як духовно-практичний символ особистості.
2. Саморозвиток і процес самореалізації особистості.
3. Відповідальність як внутрішнє джерело самореалізації особистості

ПИТАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ПОПЕРЕДНІХ ЗНАНЬ, ОБГОВОРЕННЯ
САМОСТІЙНОГО ВИВЧЕННЯ ТА ОСМИСЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО
МАТЕРІАЛУ:

1. Як самореалізація виявляється в духовно-практичній особистості вчителя української мови і літератури?
2. Що таке саморозвиток і процес самореалізації особистості? Як це практично здійснюється на філологічних факультетах?
3. Що таке «відповідальність»? Як вона впливає на фахову підготовку вчителів української мови і літератури?

ХІД ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

ЗАВДАННЯ І ВПРАВИ, ТЕСТИ:

Завдання 1. Прочитайте прислів'я і приказки. Як народна мудрість пояснює темнім «відповідальність»? Напиши основні характеристики, які дає народ відповідальній і безвідповідальній людині.

Хто хоче полюбити суддю запродаця, про нього розпитай панів, а не простого народу. Хто хоче свідком бути, треба хрестик цілувати. Хто ламає слово, той віру ламає, той душу ламає, той Бога ламає. Хто ся оправдовує (а зовсім невинний), того як гору здує. Хто коня купить, бере і уздечку. Чий кінь, того й віз. Чий берег, того й риба. Чия шкода, того й б'ють. Чия справа, того й відповідальність. Чия шкода, того й гріх. Чия згуба, в того й гріха повна губа – ... а в тебе ж самого. Чия гребля, того й став. Чорт його знає, що це за пан сидить за дзеркалом, та ще й лається ("а він порядок знає, що там не можна лаятись"!) Що написано пером, то не витягнеш волом, – не вирубаєш сокирою. Що ступить, то лупить. Що ж винуватий! їв гуси. Як би наклепом не пішов, так і пропало б. Як не признаєшся, то потріскаєшся! (давня запорозька примовка). Як признався – розквітався. Як тя видять, так тя пишуть (Збірка М. Номиса).

Завдання 2. Напишіть твір-мініатюру «Саморозвиток і самоосвіта в моєму житті». Використайте як допоміжний теоретичний матеріал із лекції.

Завдання 3. Згадайте літературних героїв, які можна класифікувати за такою ознакою:

Літературний герой	Відповідальність
Лис Микита («Фарбований Лис» І.Я.Франко)	Ніс відповідальність за цілий ліс, виступав виразником справедливості, захищав слабких звірів.

Завдання 4. Прочитайте афоризми, яка їхня основна тематика. Згрупуйте їх у вигляді таблиці:

Афоризм	Тема, ідея чи погоджуюся зі сказаним
Дев'ять десятих тих людей, з якими ми зустрічаємося, є тим, що вони є, – добрими чи злими, корисними або марними – завдяки вихованню.	Тема: навчання; ідея: все залежить від правильності виховання: якщо правильно виховувати, то буде добра людина, а ні – то навпаки. Я погоджуюся з цим твердженням.

Дев'ять десятих тих людей, з якими ми зустрічаємося, є тим, що вони є, – добрими чи злими, корисними або марними – завдяки вихованню. [Джон Локк \(1632 – 1704, англійський філософ\)](#).

Дивно: чому ми так само, як і перед батьками, відчуваємо провину перед вчителями? І не за те зовсім, що було в школі – ні, а за те, що сталося з нами після. [Валентин Распутін \(нар. 1937 р., російський письменник\)](#)

Для того щоб навчити іншого, потрібно більше розуму, ніж для того щоб навчитися самому. [Мішель Монтень \(1533 – 1592, французький філософ\)](#)

Добре вчить говорити той, хто вчить добре робити. [Луцій Анней Сенека \(4 р. до н.е. – 65 р. н.е., римський філософ, поет і державний діяч\)](#)

Довго сам учись, якщо хочеш навчати інших. У всіх науках і мистецтвах плодом є правильна практика. [Григорій Сковорода \(1722 – 1794, український філософ і поет\)](#)

Знання – як і небеса – належать усім. Жоден учитель не має права приховувати їх від будь-кого, хто про них просить. Викладання – мистецтво віддавати. [Абрахам Джошуа Гешель \(1907–1972, єврейський філософ\)](#)

Кого боги хочуть покарати, того вони роблять педагогом. [Луцій Анней Сенека \(4 р. до н.е. – 65 р. н.е., римський філософ, поет і державний діяч\)](#)

Кожен, хто думає одне, а учнів наставляє в іншому, здається мені, також далекий навчання, як і поняттю про чесну людину. [Флавій Клавдій Юліан \(331 – 363, римський імператор\)](#)

Кожна людина мене в чомусь перевершує; і в цьому сенсі мені є чому в нього повчитися. [Ральф Емерсон \(1803 – 1882, американський філософ\)](#)

Люди вчаться тому, чого ви їх вчите, а не тому, чому ви хочете їх навчити. [Беррес Фредерік Скіннер \(1904–1990, американський вчений-психолог\)](#)

Людина завжди навчається лише у тих, кого любить. Ті, у яких ми вчимося, правильно називаються вчителями, але не всякий, хто вчить нас, заслуговує це ім'я. [Йоганн Вольфганг Гете \(1749–1832, німецький поет\)](#)

Людьми не народжуються, а виховуються. [Еразм Роттердамський \(1465–1536, голландський вчений і письменник\)](#)

Мета виховання – навчити наших дітей обходитися без нас. [Ернст Легуве \(1807–1903, французький письменник\)](#)

Ми повинні самі вірити в те, чому навчаємо наших дітей. [Вудро Вільсон \(1856 – 1924, двадцять восьмий президент США і лауреат Нобелівської премії за мир\)](#)

Ніхто тобі не друг, ніхто тобі не ворог! Але кожна людина тобі – Великий Учитель! [Кора Антарова \(1886–1959, російська співачка, письменниця і теолог\)](#)

Навчати – означає подвійно вчитися. Дітям потрібні не повчання, а приклади. [Жозеф Жубер \(1754–1824, французький письменник\)](#)

Навчати народ – значить робити його краще; просвіщати народ – значить підвищувати його моральність; робити його грамотним – значить цивілізувати його. [Віктор Гюго \(1802– 1885, французький письменник\)](#)

Навчити людину бути щасливою – не можна, але виховати її так, щоб він був щасливим, можна. [Антон Макаренко \(1888 – 1939, радянський педагог і письменник\)](#)

Найбільша радість для вчителя, коли похвалять його учня. [Шарлотта Бронте \(1816 – 1855, англійська письменниця\)](#)

Найголовніше – це прищеплювати смак і любов до науки, інакше ми виховаємо просто ослів, навантажених книжковою премудрістю. [Мішель Монтень \(1533 – 1592, французький філософ\)](#)

Тести

1. Процес предметного втілення особистістю базових інтелектуально-особистісних утворень, набутих на етапі самоактуалізації, називається

- а) саморозвиток;
- б) самоосвіта;
- в) самоактуалізація;
- г) саморегуляція.

2. Безумовне позитивне ставлення суб'єкта до власних особистісних надбань незалежно від їх оцінки оточуючими людьми називається

- а) саморегуляція;
- б) самоприйняття;
- в) самоактуалізація;
- г) саморозвиток.

3. Усвідомлення особистістю власної повинності, власних обов'язків і розумне їх виконання називається

- а) відповідальність;
- б) повинність;
- в) обов'язок;
- г) самопрогнозування.

4. Самозміна суб'єкта у напрямі свого Я-ідеального, яке виникає під впливом зовнішніх і внутрішніх причин – це

- а) саморозвиток;

- б) самопрогнозування;
- в) відповідальність;
- г) обов'язок.

5. Безумовне позитивне ставлення суб'єкта до власних особистісних надбань незалежно від їх оцінки оточуючими людьми, називається

- а) самопрогнозування;
- б) самоприйняття;
- в) саморозвиток;
- г) відповідальність.

6. Механізм, за допомогою якого особистість визначає можливості свого розвитку, виокремлює вимоги, на які необхідно орієнтуватися, називається

- а) саморозвиток;
- б) самопрогнозування;
- в) відповідальність;
- г) обов'язок.

7. Усвідомлення особистістю власної повинності, власних обов'язків і розумне їх виконання, називається

- а) відповідальність;
- б) обов'язок;
- в) саморозвиток;
- г) самоосвіта.

8. Яке твердження правильне:

а) Саморозвиток переважно є індивідуальним процесом, що розгортається у внутрішньому плані особистості;

б) Саморозвиток переважно є колективним процесом, що розгортається у внутрішньому плані особистості;

в) Саморозвиток переважно є груповим процесом, що розгортається у внутрішньому плані особистості

г) Саморозвиток переважно є груповим і колективним процесом, що розгортається у внутрішньому плані особистості.

9. Яке твердження правильне:

- а) Результат саморозвитку особистості залежить від поєднання самоосвіти і відповідальності;
- б) Результат саморозвитку особистості залежить від поєднання процесів самоприйняття і самопрогнозування;
- в) Результат саморозвитку особистості залежить від самоприйняття;
- г) Результат саморозвитку особистості залежить від самопрогнозування.

10. Яке твердження правильне:

- а) Обов'язок як свідомий акт-необхідність людини стосується як її самої;
- б) Обов'язок як свідомий акт-необхідність людини стосується інших людей;
- в) Обов'язок як свідомий акт-необхідність людини стосується як її самої, так і інших людей;
- г) Обов'язок як несвідомий акт-необхідність людини стосується як її самої, так і інших людей.

ТЕМА 7

Основи педагогічної ергономіки на філологічному факультеті

Мета заняття: ознайомити студентів філологічного факультету з сучасною педагогічною ергономікою, а також з особливостями майбутнього фаху студентів; розвивати у студентів досконалість, правильність, доречність, чіткість, лаконічність, точність, ясність, доступність мови як основних мовних якостей фахівця; виховувати любов до української мови та літератури, до етичних і естетичних якостей національного менталітету.

Основні питання:

1. Загальні засади ергономіки.
2. Становлення ергономіки як науки.
3. Місце ергономіки в системі наук.
4. Теоретико-методологічні основи педагогічної ергономіки.

5. Розвиток ергономічних досліджень у лінгвістиці.

ПИТАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ПОПЕРЕДНІХ ЗНАНЬ, ОБГОВОРЕННЯ
САМОСТІЙНОГО ВИВЧЕННЯ ТА ОСМИСЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО
МАТЕРІАЛУ:

1. Які Ви можете назвати основні засади ергономіки?
2. Розкажіть про становлення ергономіки як науки.
3. Яке місце ергономіки в системі наук?
4. Визначте теоретико-методологічні основи педагогічної ергономіки.
5. Який розвиток ергономічні дослідження пройшли від початку і до сьогодні?
6. Як ергономіка впливає на підготовку до уроку вчителів української мови і літератури?
7. Чи важливо знати основи ергономіки вчителям української мови і літератури? Які знання з цієї науки Вам уже відомі?

ХІД ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

ЗАВДАННЯ І ВПРАВИ, ТЕСТИ:

Завдання 1. Прочитайте текст. Перекажіть. Чи дотримуєтесь Ви основ ергономіки під час влаштування робочого місця вдома і виші? Що саме ви робите?

Висота робочого місця значно впливає на ефективність формування в школярів правильних прийомів праці й додержання раціональних робочих поз. Тому кожне робоче місце обладнують відповідно до зросту учня. Не виконання цих вимог може призвести до неправильної постави, викривлення хребта, зниження гостроти зору, засвоєння неправильних робочих поз і прийомів роботи.

За статистичними даними учні X – XI класів мають зріст 137...190см

Висота робочого місця за токарним верстатом повинна становити 60% зросту працюючого. Тобто, для учнів низького зросту (137см) висота токарного верстата від підставки до полозків поперечного супорта повинна бути 82см; для учнів середнього зросту (163см) - 98см, для учнів високого

зросту (109см) -114см. Для старшокласників, які мають інший зріст, висоту робочого місця регулюють, змінюючи висоту підставки під ноги. Встановлено, що під час роботи за верстаками, висота яких не відповідає зросту на 5см, витрата енергії збільшується на 15%.

Завдання 2. Зробіть опис свого робочого місця. Зверніть увагу на освітлення, зручність стільця, якість стола, а також на час роботи, дозвілля тощо.

Завдання 3. Складіть графік свого робочого дня. За принципом:

7.00-7.05	Підйом.
7.05-7.30	Зарядка.

Завдання 4. Проаналізуйте свій робочий і вихідний день. Визначте, чи правильно ви розподіляєте свій час, які помилки Вам потрібно усунути, щоб вчасно виконувати навчальну роботу у виші. Напишіть у вигляді звіту про Ваш розподіл часу в робочий і вихідний дні.

Завдання 5. Прочитайте уривок тексту «Українське національне виховання». У вигляді таблиці випишіть основні складові національного виховання, дайте їм повну характеристику.

Цілі і завдання національної системи виховання досягаються насамперед через глибоке і всебічне оволодіння учнями змістом освіти, який має втілювати в собі національні та загальнолюдські цінності і реалізується та РИМИ основними шляхами, засобами:

1. Рідна мова. Українська мова є однією з найдавніших і розвинутіших мов світу. Вона має багатовікову історію свого розвитку, тому скарбниця її виражальних засобів, пізнавально-навчальних прийомів практично невичерпна. Вона надзвичайно багата лексично, граматично і інтонаційно, тому за своїми можливостями здатна вив окувати велику культуротворчу, духовнотворчу, народотворчу історичну роль. Українська система виховання реалізує здавна прийняту цивілізованими націями аксіому: нормальне навчання, виховання і розвиток підростаючих поколінь забезпечується лише рідною мовою.

2. *Родовід.* Засобами рідної мови, діти найбільше усвідомлюють ідейно-моральні цінності родоводу, його основоположну роль у житті людини, нації, її культури і духовності. В умовах вивчення свого роду, продовження його справ, реалізації мрій і надій, тобто є процесі родовідного виховання виникають психологічний комфорт, впевненість у своїх силах і можливостях.

Серцем, душею і розумом дитина глибоко відчуває потреби всієї рідні, інших людей, починає турбуватися про інтереси всього роду, народу, нації.

3. *Рідна історія.* З історії родоводу починається історія рідного народу. Українська система, вихованню ґрунтується на фактах, відомостях, наукових знаннях історії Батьківщини - України.

Її історія розкриває найцінніше духовне багатство - знання про виникнення, становлення і розвиток свого народу, нації, вітчизни. Вивчаючи історії України, вихованці глибоко засвоюють першоджерела, витоки духовності рідного та інших народів, які живуть на території нашої республіки. Всебічне знання рідної історії - невичерпне джерело історичної пам'яті і мислення учнів.

4. *Краєзнавство.* у формуванні "кореневої системи" духовності дитини провідна роль належить краєзнавству. Вітчизнознавство починається із краєзнавства - історичного, етнографічного, географічного, фольклорного, літературного.

Краєзнавча робота спрямовується на збереження неповторних національних ландшафтів, їх первозданності, біосфери рідного краю, охорону скіфських курганів і козацьких могил та ін.

5. *Природа рідного краю.* Однією з причин порушення єдності людини з природою було те, що нехтувалися численні засоби національної системи виховання, спрямовані на формування в молоді екологічного світобачення. Народна виховна мудрість із колиски плекала в кожній дитині відчуття гармонійної природи і людини. Раціональна система виховання домагається глибокого усвідомлення учнями того, що відображена в свідомості українців

рідна природа /жива і нежива/ є "корінням", "фундаментом" раціонально і духовності, культури.

6. Раціональна міфологія. Українські легенди, притчі, міфи є найпоширенішими жанрами, народної міфології, що втілює в собі могутній пізнавальний і виховний потенціал.

Міфологія - чисте і незамулене пізнішими нашаруваннями, політичними віяннями джерело, що буде вічною скарбницею знань про найбільш ранні етапи історичного розвитку народу. Міфологічні твори втілюють надбання народної мудрості, художньо-образного світу, символічного відображення предметів і явищ життя, фантастичне уявлення предків, їхні пориви в майбутнє, виточені і високі почуття та оригінальні мислительні дії.

7. Фольклор. У ньому відображено багатогранну і глибоку душу народу, його духовне багатство. У фольклорі - першовитоки оригінального світосприймання, самобутнього тлумачення природи і людською життя. У думах, піснях, прислів'ях і приказках, скоромовках, лічилках та інших фольклорних перлинах у висок поетичній і глибоко ліричній формі відображено весь культурно-історичний, мистецьким шлях українського народу. У фольклорі вся минувшина і доля України.

Український народ - один з найпісенніших у світі. Поринаючи в естетично принадне народно піднесене багатство, кожен учень усвідомлює, що пісня - незмінним супутник українця. Вона супроводжує весь його життєвий шлях - від народження до домовини. Фольклорне виховання пробуджує любов до життя, енергію національного творення, теплоту серця і ніжність душі. Припадаючи спраглими рустами до Фольклорних джерел, учні сповнюються світлим дерзаннями, устремліннями утверджувати в житті добро, правду, красу. Фольклорні засоби сприяють формуванню всеосяжності і глибини української душі, її ліризму і романтичної піднесеності.

Фольклорне виховання є найважливішою частиною етнопедагогіки, серцевиною національної системи виховання. Відроджуючи національну систему виховання, необхідно домагатися, щоб родині, школі, в діяльності

кожного вчителя, вихователя широко застосовувалися і саме поняття, і зміст фольклорного виховання.

Тести

1. Галузь педагогічної науки, яка вивчає проблеми гармонізації суб'єкт-суб'єктних відносин учасників педагогічної взаємодії шляхом оптимізації психофізіологічних процесів, дидактичних засобів, матеріальних умов шкільної праці, гігієнічних, здоров'язберігальних та естетичних чинників освітнього середовища називається

- а) педагогічна ергономіка;
- б) педагогічна психологія;
- в) педагогічна преса;
- г) педагогічна практика.

2. Пристосованість конструктивних й інформаційних якостей навчання до часових можливостей використання їх на уроці відповідає в ергономіці принципу

- а) принципу надійності;
- б) принципу комфортності;
- в) принципу безпеки;
- г) принципу хронометричної відповідальності.

3. Наука, яка комплексно вивчає виробничу діяльність людини з метою її оптимізації, називається

- а) ергономікою;
- б) економікою;
- в) кібернетикою;
- г) охороною праці.

4. Парадигма, яка оголошує людину найвищою цінністю на Землі, тому в процесі ергономічних досліджень слід керуватися психофізіологічними можливостями учителів та учнів, їх вимогами до інформаційно-предметного середовища, називається

- а) гуманістична;

- б) демократична;
- в) соціальна;
- г) педагогічна.

5. Принцип, який передбачає створення умов для формування у школярів наукових світосприйняття і картини світу, активної життєвої позиції, називається

- а) системності;
- б) наочності;
- в) доступності;
- г) науковості.

6. Пристосованість конструктивних та інформативних якостей навчання до часових можливостей використання їх на уроці, називається

- а) принципом хронометричної відповідності;
- б) принципом психофізіологічної адаптивності;
- в) принципом естетичності, або дидактичного дизайну;
- г) принцип комфортності.

7. Забезпечення привабливості та краси форм обладнання за допомогою засобів технічної естетики для розвитку естетичного смаку, акуратності, гарного настрою називається

- а) принципом психофізіологічної адаптивності;
- б) принцип комфортності;
- в) принципом естетичності, або дидактичного дизайну;
- г) принципом хронометричної відповідності.

8. Безвідмовність функціонування навчально-предметного середовища та системи засобів навчання протягом використання їх у школі називається

- а) принципом надійності;
- б) принцип комфортності;
- в) принципом безпеки;
- г) принципом психофізіологічної адаптивності.

9. Створення умов для безпечної роботи вчителів та учнів називається

- а) принципом безпеки;
- б) принципом надійності;
- в) принципом хронометричної відповідності;
- г) принципом безпеки.

10. Забезпечення гармонійного розвитку суб'єктів навчального процесу називається

- а) принципом хронометричної відповідності;
- б) принципом комфортності;
- в) принципом безпеки;
- г) принципом надійності.

САМОСТІЙНА
РОБОТА.....

Тема 1: Особливості педагогічної діяльності вчителя української мови і літератури

Основні питання:

1. Педагогічна діяльність (праця).
2. Цілеспрямована діяльність.
3. Предмет праці. Засоби праці.
4. Учительська професія поєднує в собі дві спеціальності.
5. Поєднання в педагога виконавця та інструмента праці.
6. Система педагогічної діяльності.
7. Педагог у школі – вчитель української мови і літератури.
8. Класне керівництво.
9. Позакласна робота.
10. Позашкільна робота.
11. Постійне підвищення кваліфікації.
12. Методична робота. Організаторська функція.

Опрацюйте теоретичний матеріал та підготуйте відповіді на запитання.

Тема 2: Вимоги до особистості вчителя української мови і літератури

Основні питання:

1. Якості вчителя української мови та літератури: педагогічна виваженість, розумна любов до дітей, знання свого предмета знання суміжних предметів, уміння передавати знання іншим.
2. Педагог різнобічно ерудована людина.
3. Вміння володіти своєю емоційно-вольовою сферою.
4. Педагогічна спостережливість.
5. Педагогічна майстерність. Рівні педагогічної майстерності: елементарний, базовий, досконалий, творчий.

6. Шість визначальних здібностей до педагогічної діяльності: комунікативність, перцептивні здібності, динамізм особистості, емоційна стабільність, оптимістичне прогнозування, креативність.

7. Педагогічне мислення.

8. Педагогічний такт.

Опрацюйте теоретичний матеріал та підготуйте відповіді на запитання.

Тема 3: Самостійна робота на філологічному факультеті

Основні питання:

1. Бібліографія. Каталоги. Предметні каталоги. Алфавітні каталоги. Систематичний каталог.

2. Попереднє читання. Наскрізне читання (читання підряд). Вибіркове читання. Повторне читання. Аналітичне читання (або читання з опрацюванням матеріалу).

3. Партитурне читання (або динамічне читання).

4. Змішане читання.

5. План. Тези. Конспект. Анотація. Реферат. Рецензія. Цитата.

6. Науково-дослідна робота студентів філологічного факультету.

Опрацюйте теоретичний матеріал та підготуйте відповіді на запитання.

Тема 4: Організація професійного самовиховання майбутніх учителів української мови і літератури

Основні питання:

1. Самоспостереження. Самоаналіз. Самооцінка. Самозобов'язання.

2. План роботи над собою і програмами самовиховання.

3. Самопереконування. Самонавіювання. Самозаохочення. Самоосуд. Самонаказ. Самоконтроль. Самозвіт.

4. Ставлення вчителя української мови і літератури до своєї праці.

5. Ставлення вчителя української мови і літератури до учнів.

6. Ставлення вчителя української мови і літератури до учнівського колективу.

7. Ставлення учителя української мови і літератури до батьків учнів.

8. Ставлення вчителя української мови і літератури до своїх колег.

9. Ставлення вчителя української мови і літератури до педагогічного колективу.

10. Ставлення вчителя української мови і літератури до себе.

11. Ставлення вчителя української мови і літератури до керівника школи.

Опрацюйте теоретичний матеріал та підготуйте відповіді на запитання.

Тема 5: Зміст підготовки майбутнього вчителя української мови і літератури.

Основні питання:

1. Професіограма вчителя української мови і літератури.

2. Риси особистості педагога.

3. Суспільна спрямованість.

4. Професійно-педагогічна спрямованість.

5. Вимоги до психолого-педагогічної підготовки.

6. Робочий навчальний план.

7. Індивідуальний навчальний план студента.

8. Навчальна програма.

Опрацюйте теоретичний матеріал та підготуйте відповіді на запитання.

Тема 6: Організація навчального процесу у вищому педагогічному навчальному закладі на філологічному факультеті.

Основні питання:

1. Лекція. Вступна лекція. Тематична лекція. Оглядова лекція. Заклучна лекція. Проблемна лекція. Лекція-візуалізація. Лекція удвох. Лекція із наперед запланованими помилками. Лекція-прес-конференція.

2. Семінарські заняття. Просемінар. Власне семінари. Спецсемінари.
3. Лабораторні роботи.
4. Індивідуальні заняття.
5. Консультація.
6. Колоквіум.
7. Індивідуальні завдання.

Опрацюйте теоретичний матеріал та підготуйте відповіді на запитання.

Тема 7: Система контролю та оцінювання знань, умінь і навичок студентів філологічного факультету.

Основні питання:

1. Міжсесійний контроль.
2. Попередня перевірка.
3. Поточний контроль.
4. Тематична перевірка.
5. Колоквіуми.
6. Консультації.
7. Підсумкова перевірка.
8. Заліки. Іспити.
9. Норми оцінювання.

Опрацюйте теоретичний матеріал та підготуйте відповіді на запитання.

Тема 8: Педагогічна, мовна і діалектологічна практики студентів філологічних факультетів.

Основні питання:

1. Безвідривна педагогічна практика студентів I–III курсів.
2. Навчальна педагогічна практика.
3. Літня педагогічна практика.
4. Мовна практика.
5. Діалектологічна практика.

Опрацюйте теоретичний матеріал та підготуйте відповіді на запитання.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ

1. Професійна діяльність і особистість педагога. Загальні засади педагогічної професії.
2. Становлення і розвиток педагогічної професії.
3. Особливості педагогічної професії.
4. Структура педагогічної діяльності.
5. Стилi педагогічної діяльності.
6. Специфіка філологічної спеціальності.
7. Предмет методики навчання української мови і літератури.
8. Методика підготовки і читання лекцій із філологічних дисциплін.
9. Методика підготовки і проведення семінарських занять із філологічних дисциплін.
10. Самостійна робота студентів із філологічних дисциплін.
11. Особливості професійно-педагогічної комунікації.
12. Інформація у професійно-педагогічній комунікації.
13. Функції професійно-педагогічної комунікації.
14. Модель процесу комунікації.
15. Комунікативність учителя.
16. Особливості філологічної комунікації.
17. Інноваційність як ознака сучасності.
18. Гуманістична спрямованість освітніх інноваційних процесів.
19. Педагогічна інноватика у структурі наукового знання.
20. Використання інноваційних технологій на уроках української мови і літератури.
21. Професіограма вчителя української мови і літератури.
22. Риси особистості педагога.
23. Суспільна спрямованість.
24. Професійно-педагогічна спрямованість.
25. Вимоги до психолого-педагогічної підготовки.
26. Робочий навчальний план.

27. Індивідуальний навчальний план студента.
28. Навчальна програма.
29. Безвідривна педагогічна практика студентів I–III курсів.
30. Навчальна педагогічна практика.
31. Літня педагогічна практика.
32. Мовна практика.
33. Діалектологічна практика.
34. Лекція. Вступна лекція. Тематична лекція. Оглядова лекція. Заключна лекція. Проблемна лекція. Лекція-візуалізація. Лекція удвох. Лекція із наперед запланованими помилками. Лекція-прес-конференція.
35. Семінарські заняття. Просемінар. Власне семінари. Спецсемінари.
36. Лабораторні роботи.
37. Індивідуальні заняття.
38. Консультація.
39. Колоквіум.
40. Індивідуальні завдання.
41. Середня загальноосвітня школа.
42. Спеціалізована школа (школа-інтернат).
43. Гімназія. Ліцей. Колегіум.
44. Загальноосвітня школа-інтернат. Спеціальна загальноосвітня школа (школа-інтернат). Загальноосвітня санаторна школа (школа-інтернат). Школа соціальної реабілітації. Вечірня (змінна) школа. Позашкільний навчально-виховний заклад. Міжшкільний навчально-виробничий комбінат.
45. Професійно-технічний навчальний заклад. Вищий навчальний заклад I–II рівнів акредитації.
46. Дошкільна освіта. Загальна середня освіта. Позашкільна освіта. Професійно-технічна освіта. Вища школа: молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр. Післядипломна освіта: спеціалізація, стажування, клінічна ординатура, підвищення кваліфікації, перепідготовка кадрів.
47. Самоосвіта громадян. Аспірантура. Докторантура.

48. Короткі відомості з історії педагогіки.
49. Компоненти педагогічної діяльності.
50. Значення педагогічної діяльності.
51. Система педагогічної діяльності. Вчитель української мови і літератури.
52. Функції педагогічної діяльності.
53. Педагогічні труднощі.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Базова

1. Гура О. І. Вступ до спеціальності “Педагогіка вищої школи” : Навчальний посібник / О. І. Гура. – К. : Центр навч. літератури, 2005. – 224 с.
2. Фіцула М. М. Вступ до педагогічної професії : Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М. М. Фіцула. – 2-е вид. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2003. – 136 с.
3. Основи педагогічної ергономіки / Карапузова Н.Д., Зімниця Є.А., Помогайбо В.М. – К. : Академвидав, 2012. – 192 с.

Допоміжна

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях : Навчальний посібник / О. В. Безпалько. – К. : Центр навч. літератури, 2003. – 137 с.
2. Бондар В. І. Дидактика : Підручник / В. І. Бондар. – К. : Либідь, 2005. – 264 с.
3. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : Методичний посібник / С. С. Вітвицька. – К. : Центр навч. літератури, 2003. – 316 с.
4. Власова О. І. Педагогічна психологія : Навчальний посібник / О. І. Власова. – К. : Либідь, 2005. – 400 с.
5. Вознюк Н. М. Етико-педагогічні основи формування особистості : Навчальний посібник / Н. М. Вознюк. – К. : Центр навч. літератури, 2005. – 196 с.
6. Волкова Н. П. Педагогіка : Навчальний посібник / Н. П. Волкова. – К. : Академія, 2003. – 576 с.
7. Забродський М. М. Педагогічна психологія : Курс лекцій / М. М. Забродський. – К.: МАУП, 2000. – 189 с.

8. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання : Навчальний посібник / С. Г. Карпенчук. – К. : Вища школа, 2005. – 180 с.
9. Кузьмінський А. І. Педагогіка : Підручник / А. І. Кузьмінський, В. А. Омеляненко. – К. : Знання-прес, 2003. – 418 с.
10. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій) : Навчальний посібник / В. П. Кутішенко. – К. : Центр навч. літератури, 2005. – 128 с.
11. Лінгвістика та лінгводидактика : кредитно-модульні курси магістратури : навч. посібн. для студ ВНЗ 3-4 рівня акредитації зі спеціальності «Українська мова і література» за заг. ред. проф. О. І. Потапенка / кол. авт. : О. І. Потапенко, Т. І. Товкало, Л. П. Кожуховська, Т. В. Чубань, З. О. Митяй, Я. О. Потарпенко. – К. : Міленіум, 2012. – 312 с.
12. Лозниця В. С. Психологія і педагогіка : основні положення. Навчальний посібник / В. С. Лозниця. – К. : “ЕксОб”, 1999. – 303 с.
13. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : Навчальний посібник / Н. Є. Мойсеюк. – К. : Гранмна, 1999. – 350 с.
14. Ольшанский Д. В. Психология мас / Д. В. Ольшынский. – СПб. : Питер, 2002. – 363 с.
15. Педагогіка : Хрестоматія / Уклад. : А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – К. : Знання-Прес, 2006. – 700 с.
16. Педагогіка в запитаннях і відповідях : Навчальний посібник / Л. В. Кондрашова, О. А. Пермяков та ін. – К. : Знання, 2006. – 252 с.
17. Педагогіка : Навчальний посібник / В. М. Галузьяк, М. І. Сметанський, В. І. Шахов. – Вінниця : РВВ ВАТ “Віноблдрукарня”, 2001. – 200 с.
18. Семенова А. В. Основи психології і педагогіки : Навчальний посібник / А. В. Семенова, Р. С. Гурін, Т. Ю. Осипова. – К. : Знання, 2006. – 319 с.

Скидан С.А. Эргономические основы учебного процесса в высшей школе: Монография. - К.: Редакция "Бюлетеня Вищої атестаційної комісії України". - 1998р. - 222 с.

22. Скидан С.О. Активізація пізнавальної діяльності студентів у процесі навчання // Соціалізація особистості: Міжкафедральний збірник наукових статей / За заг. ред. А.Й.Капської. -НПУ, 1998. -С.151-159.

23. Скидан С.О. Вільний час студента // Соціалізація особистості: міжкафедральний збірник наукових статей / За заг.ред. А.Й.Капської. - К.: НПУ, 1998, Вип. 3. - С.61-68.

24. Скидан С.О. Дидактичні умови сприймання студентами лекційного матеріалу // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи: Збірник наукових праць / За заг. ред. проф. В.І.Євдокимова і проф. О.М.Микитюка. -Харків: ХДПУ, 1998. - Вип. 8-9. - С.93-97.

25. Скидан С.О. Динаміка працездатності студентів та вплив на неї раціональної організації навчання // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи / За заг. ред. проф. В.І. Євдокимова і проф. О.М.Микитюка. - Харків, 1997. - Вип. 3 - С.205-216.

26. Скидан С.О. Дослідження організаторських якостей студентів // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи: Збірник наукових праць / За заг. ред. проф. В.І.Євдокимова і проф. О.М.Микитюка.- Харків: ХДПУ, 1997. - Вип. 3.- С. 199-205.

27. Скидан С.О. Наукові основи контролю знань студентів // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи: Збірник наукових праць / За заг.ред. проф. В.І.Євдокимова і проф. О.М.Микитюка. - Харків, 1998. - Вип.6. - С.234-241. - 0,5 др. арк.

28. Скидан С.О. Педагогічна оцінка як умова адаптації студентів до умов вузівського навчання // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи: Збірник наукових праць / За заг. ред. проф. В.І.Євдокимова і проф. О.М.Микитюка. - Харків: ХДПУ, 1998. - Вип. 8-9. - С. 138-142. - 0.4 др. арк.

29. Скидан С.А. Понятие и сущность эргономики как науки // Придніпровський науковий вісник. Педагогіка середньої та вищої школи. - 1998. - №70. - С.1-8.

30. Скидан С.А. Принципы научной организации педагогического труда // Придніпровський науковий вісник. Педагогіка середньої та вищої школи. - 1996р. - №71. -С.92-95.

31. Степанов О. М. Основи психології і педагогіки : Навчальний посібник / О. М. Степанов, М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2005. – 520 с.

32. Столяренко А. М. Психология и педагогика : Учебное пособие / А. М. Столяренко. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – 423 с.

33. Фіцула М. М. Педагогіка : Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. / М. М. Фіцула. – 2-е вид. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. – 192 с.

Словники

34. Ганич Д. І. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, С. І. Олійник. – К. : Вища школа, 1985. – 360 с.

35. Дорошенко Т. С. Великий комплексний словник української мови / Т. С. Дорошенко. – Х. : Торсінг плюс, 2009. – 768 с.

36. Лексико-словотвірні інновації (2007) : Словник / К. Коротич, С. Лукьяненко, А. Нелюба та ін.; За ред. А. Нелюби. – Х. : ХІФТ, 2009. – 172 с.

37. Нечволод Л. І. Сучасний словник іншомовних слів / Л. І. Нечвол. – Харків : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2007. – 768 с.

38. Педагогічний словник / За ред. М. Д. Ярмаченка. – К. : Педагогічна думка, 2001. – 516 с.

39. Словник-довідник з української лінгводидактики : Навчальний посібник / Кол. авторів за ред. М. І. Пентилюк. – К. : Ленвіт, 2003. – 149 с.

40. Сучасний тлумачний словник української мови : 65000 слів / За заг. ред. д-ра філол. наук., проф. В. В. Дубічинського. – Х. : ВД «ШКОЛА», 2006. – 1008 с.
41. Словник труднощів в українській мові : Близько 100000 слів / Укладач О. М. Уліщенко / За заг. ред. проф. В. С. Калашника. – Х. : ФОП Співак В. Л., 2010. – 928 с.
42. Українська мова. Енциклопедія. – К. : Укр. енцикл., 2000. – 752с.
43. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С. Я Єрмоленко. – К. : Либідь, 2001. – 224 с.
44. Універсальний словник української мови : Орфоепічний. Словотворчий. Етимологічний / Уклад. Дорошенко Т. С., Череп І. А., Омеляненко В. І. – Харків : «Торсінг плюс», 2009. – 720 с.